

СПОРУДЖЕННЯ ЕНЕРГОБЛОКІВ № 3 і 4 ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ АЕС: РОЛЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Аналітичний документ

РЕЗЮМЕ

Цей аналітичний документ розроблений у відповідь на ухвалення Закону України № 5217-VI «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції» (далі – Закон України про ХАЕС 3,4).

Мета цього дослідження – виявити проблеми, пов’язані з прийняттям рішення про будівництво енергоблоків № 3 і 4 на ХАЕС, їхні ймовірні політичні, екологічні, економічні та міжнародно-правові наслідки, а також проаналізувати шляхи вирішення існуючих проблем та рекомендувати прийнятний варіант для уникнення можливих негативних ефектів.

ПРОБЛЕМИ, ПОВ’ЯЗАНІ ЗІ СПОРУДЖЕННЯМ ХАЕС 3, 4

Закон України про ХАЕС 3, 4 прийнятий із порушеннями ряду процедур, визначених національним законодавством та міжнародними угодами.

Наслідком реалізації Закону України про ХАЕС 3, 4 стане не лише поява двох нових атомних блоків в Україні. Також це:

- Створить бар’єри для економічного розвитку.
- Призведе до зростання ціни на електроенергію.
- Гальмуватиме реалізацію політики підвищення енергоефективності.
- Сприятиме збереженню непрозорості на ринку електроенергетики.
- Матиме прямі негативні екологічні наслідки.
- Поглибить залежність енергетичного сектора України від сусідньої держави.

Розвиток атомної енергетики в сучасних умовах пов’язаний із низкою загроз та ризиків у економічній, соціальній та екологічній галузях:

- Із введенням в експлуатацію енергоблоків

SUMMARY

This policy paper was prepared in response to the adoption of the Law of Ukraine No 5217-VI “On the Design and Construction of the Units 3 and 4 at Khmelnytska Nuclear Power Plant” (hereinafter - the Law of Ukraine on KhNPP 3/4).

The purpose of this study is to identify problems associated with the decision to construct units 3 and 4 at KhNPP, likely political, environmental, economic and international, including legal, consequences, to examine possible solutions to identified problems and to recommend viable option to avoid negative implications.

PROBLEMS RELATED TO CONSTRUCTION OF KHNPP 3/4

The Law of Ukraine on KhNPP 3/4 was adopted with violations of a number of procedures required by national and international law.

In addition to two new nuclear units in Ukraine implementation of the Law of Ukraine on KhNPP 3/4 will result in:

- New barriers to economic development.
- Higher electricity prices.
- Hampering implementation of energy efficiency policy.
- Worsened transparency of the electricity market.
- Direct negative environmental consequences.
- Deepening the dependence of the energy sector of Ukraine on the neighbouring state.

Nowadays the development of nuclear energy is connected with a number of threats and risks in the economic, social and environmental fields:

- Commissioning of the units 3, 4 at KhNPP will

№ 3, 4 ХАЕС надійність та стабільність енергетичної системи країни не буде покращено.

- Розвиток ядерної енергетики несе економічні ризики та загрози.
- Будівництво нових енергоблоків на ХАЕС знизить енергетичну безпеку держави, поглибивши енергетичну залежність від одного постачальника.
- Рентабельність проекту зі спорудження атомних блоків у 4–6 разів менша від рентабельності проектів з підвищення енергоефективності.
- Соціологічні дослідження свідчать, що населення України не підтримує будівництва АЕС.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

Скасування Закону України про ХАЕС 3, 4 (рекомендований варіант)

Серед основних наслідків:

- Дозволить уникнути конфліктів та можливих позовів органів місцевої влади на НАЕК «Енергоатом».
- Створить умови для завершення процедур в рамках Конвенції Еспо.
- Дасть можливість ухвалити новий закон, проте не створить усіх необхідних умов, адже існуюча колізія в законодавстві у сфері здійснення державної екологічної експертизи стане на перешкоді дотриманню процедури прийняття рішення щодо спорудження ядерних реакторів.
- У разі скасування Закону України ХАЕС 3, 4 увага громадськості та ЗМІ буде прикута до цього факту, оскільки це буде першим подібним прецедентом. Це створить шанс різко активізувати громадське обговорення проблем енергетики України.
- Приведе до загострення стосунків з Російською Федерацією, зокрема в енергетичній сфері.

not improve reliability and stability of the country power system.

- The development of nuclear power has economic risks and threats.
- Construction of new units at KhNPP will reduce the state energy security by deepening dependence on one supplier.
- Profitability of the project to construct new units is 4–6 times lower compared to energy efficiency projects.
- Public opinion polls reveal lack of support by the population of Ukraine to construction of nuclear power plants.

SOLUTIONS AND RECOMMENDATIONS

(1) Cancellation of the Law of Ukraine on KhNPP 3/4 (recommended)

Major consequences:

- Helps to avoid conflicts and possible appeals of local authorities against National Nuclear Energy Generating Company “Energoatom”.
- Creates conditions for completion of the procedures under the Espoo Convention.
- Provides an opportunity to adopt a new law but will not create all the necessary conditions because the current conflict in the legislation in the field of state environmental review implementation will remain an obstacle to compliance with the decision-making procedure requirements related to the construction of units.
- Public and media attention will be drawn to the cancellation fact as this will be the first ever precedent of its kind. This will create a chance to dramatically stimulate public discussion of energy issues in Ukraine.
- Causes deterioration of relations with Russia, particularly in the energy sector.

(2) Ухвалення мораторію на Закон України про ХАЕС 3, 4

Серед основних наслідків:

- Спричинить значну активність атомного лобі, направлену на подолання мораторію.
- Не усуває порушення процедури погодження розміщення енергоблоків органами місцевої влади.
- Може створити умови для проходження відповідних процедур в рамках Конвенції Еспо.
- Не створить умов для усунення порушень процедури прийняття закону в частині проведення державної екологічної експертизи.

(3) Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4

Серед основних наслідків:

- Дозволить врегулювати деякі правовідносини, невраховані при ухваленні закону.
- Лише частково вирішить проблеми з погодженням розміщення енергоблоків.
- Внесення змін з метою врахування результатів процедур згідно з Конвенцією Еспо може бути прийнятним вирішенням проблеми за певних умов.
- Жодним чином не вирішить питання державної екологічної експертизи.

(4) Конституційне подання

Конституційне подання народних депутатів щодо конституційності Закону України про ХАЕС 3, 4 у зв'язку з порушенням процедури його прийняття може призвести до втрати ним чинності. При цьому участі 45 народних депутатів достатньо для клопотання до Конституційного Суду України про визнання Закону України про ХАЕС 3, 4 неконституційним.

(5) Рішення про всеукраїнський референдум

Верховна Рада України як суб'єкт ініціювання проведення всеукраїнського

(2) Adoption of a moratorium on the Law of Ukraine on KhNPP 3/4

Major consequences:

- Causes significant lobbying activities by nuclear sector to combat the moratorium.
- Does not remove violations of the approval procedures for allocation of power units by local authorities.
- May create conditions for completing relevant procedures under the Espoo Convention.
- Does not create conditions for removing violations of the procedure in the area of the state environmental review.

(3) Amending the Law of Ukraine on KhNPP 3, 4

Major consequences:

- Allows to bring certain procedural elements into compliance with legal requirements.
- Only partially solves the problem with the approval for allocation of units.
- Making amendments aiming at taking into consideration the results of procedures under the Espoo Convention may be an acceptable solution under certain conditions.
- Does not resolve the issue of the state environmental review in any case.

(4) Constitutional submission

Constitutional submission of the Members of Parliament regarding the constitutionality of the Law of Ukraine on KhNPP 3/4, on the basis of the breach of the procedure of its adoption, can result in its annulment. In this case participation of 45 Members of Parliament is enough for application to the Constitutional Court of Ukraine to declare the Law of Ukraine on KhNPP 3/4 unconstitutional.

(5) Decision to hold a referendum

The Parliament of Ukraine as a body initiating a referendum may initiate the referendum on further development of nuclear energy in

референдуму може ініціювати проведення референдуму щодо подальшого розвитку ядерної енергетики в Україні. Якщо громадяни висловляться проти розбудови ядерної енергетики, то Верховна Рада України зможе прийняти відповідний закон про згортання діючих АЕС та/чи планів будівництва нових атомних потужностей.

(6) Нульовий варіант

Верховна Рада України може абстрагуватися від вирішення проблем, пов'язаних із Законом України про ХАЕС 3, 4.

Основні наслідки:

- Не усувається порушення процедури погодження розміщення енергоблоків органами місцевої влади.
- Вирішення проблеми виконання вимог Конвенції Еспо можливе лише в площині подальших етапів проектування ХАЕС 3, 4 (на етапі проекту).
- Вирішення проблеми державної екологічної експертизи ТЕО неможливе.

Ukraine. If citizens respond negatively to the development of nuclear energy, the Parliament of Ukraine will be able to adopt an appropriate law to face out operating nuclear power plants and / or plans to build new nuclear facilities.

(6) Zero option

The Parliament of Ukraine may distract from problems related to the implementation of the Law of Ukraine on KhNPP 3/4.

Major consequences:

- Does not eliminate violations of the approval procedures for allocation of units by local authorities.
- Compliance with the requirements of the Espoo Convention is possible only in further phases of designing of KhNPP 3/4 (at the stage of the project).
- Provides no solution to the lack of the state environmental review of the project feasibility study.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ	6
ВСТУП.....	7
I. ПОЛІТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ЩОДО ХАЕС 3, 4.....	9
1.1 Надійність та стабільність енергетичної системи країни	9
1.2 Економічні ризики та загрози.....	10
1.3 Енергетична залежність	11
1.4 Експорт.....	12
1.5 Робочі місця	14
1.6 Соціологічні опитування.....	14
1.7 Світові тенденції в розвитку атомної енергетики	15
II. РІШЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЩОДО СПОРУДЖЕННЯ ХАЕС 3, 4: ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ	17
2.1 Негативні наслідки реалізації проекту будівництва ХАЕС 3, 4.....	17
2.2 Порушення процедури прийняття Закону України про ХАЕС 3, 4.....	20
2.3 Наслідки порушення процедури прийняття закону	23
III. РОЛЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЗІ СПОРУДЖЕННЯМ ХАЕС 3,4 (ЩО МОЖЕ ЗРОБИТИ ВРУ)	26
3.1 Скасування (визнання Закону України про ХАЕС 3, 4 таким, що втратив чинність).....	26
3.2 Мораторій на виконання Закону України про ХАЕС 3, 4	28
3.3 Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4	29
3.4 Конституційне подання 45 Народних депутатів щодо конституційності Закону України про ХАЕС 3, 4	30
3.5 Всеукраїнський референдум	31
3.6 Нульовий варіант	31
ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	33
ОСНОВНІ ВИСНОВКИ.....	33
РЕКОМЕНДАЦІЇ.....	34
ПОСИЛАННЯ	36

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України.

ВЯП – відпрацьоване ядерне паливо.

ДЕЕ – державна екологічна експертиза.

ІАО – інформаційно-аналітичний огляд.

Конвенція Еспо – Конвенція «Про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті».

ЛЕП – лінії електропередач.

ОВНС – Оцінка впливу на навколишнє середовище.

ОЕС – Об'єднана енергетична система.

РАВ – радіоактивні відходи.

РАЕС – Рівненська атомна електростанція.

ТЕО – техніко-економічне обґрунтування.

ХАЕС – Хмельницька атомна електростанція.

ХАЕС 3, 4 – енергоблоки № 3 і 4 ХАЕС.

ВСТУП

Енергетика є ключовою галуззю економіки будь-якої країни. Саме вона визначає ефективність та конкурентоспроможність держави в сучасному світі, де посилюється боротьба за ресурси. Рівень життя громадян країни безпосередньо залежить від здатності держави віднайти оптимальний баланс використання різних джерел енергії з огляду на економічні, геополітичні, технологічні, екологічні фактори та вимоги безпеки. Розуміючи це, деякі розвинуті країни Європи відмовляються від ядерної енергетики, у той час як Україна планує будівництво нових атомних енергоблоків.

6 вересня 2012 року Верховна Рада України санкціонувала на найвищому державному рівні будівництво енергоблоків № 3, 4 Хмельницької атомної електростанції, прийнявши відповідний закон.¹ Його ухваленню передувала низка рішень та подій. 12 січня 2011 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в будівництві енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС».² Згідно з цією Угодою, сторони здійснюють співробітництво в проектуванні, будівництві та введенні в експлуатацію енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС з урахуванням застосування існуючих конструкцій з реакторними установками типу ВВЕР-1000 проекту В-392. Уряд Російської Федерації надасть кредит на проектування, будівництво та введення в експлуатацію енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС, сума, умови та порядок виділення якого будуть визначені в окремій Кредитній Угоді. 4 липня 2012 року Кабінет Міністрів України схвалив техніко-економічне обґрунтування будівництва енергоблоків № 3, 4 Хмельницької атомної електростанції.³

Цей аналітичний документ розроблений у зв'язку з прийняттям Закону України № 5217-VI «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції». На думку багатьох експертів, рішення про спорудження ХАЕС 3, 4 прийняте без належного обґрунтування необхідності такого будівництва та з порушенням вимог національного законодавства та міжнародних угод, що може спричинити негативні юридичні наслідки. Крім того, реалізація проекту будівництва енергоблоків № 3, 4 ХАЕС пов'язана із економічними, геополітичними, соціальними, технологічними, екологічними та міжнародно-правовими ризиками.

Аналітичний документ складається з трьох основних частин, кожна з яких містить результати аналізу:

- Політичних, економічних та соціальних умов прийняття рішення про спорудження ХАЕС 3, 4, світових тенденцій у цій галузі.
- Порушень національної та міжнародної процедур прийняття рішення (закону) щодо ХАЕС 3, 4 та їх наслідків.
- Можливих дій (рішень) Верховної Ради України, а також бездіяльності з боку ВРУ.

Документ підготовлений компетентними експертами і розрахований на увагу Народних депутатів України та інших осіб, що приймають політичні рішення щодо розвитку атомної енергетики. Сподіваємося, він буде корисним для вивчення профільними комітетами Верховної Ради України, працівниками апарату ВРУ, центральних органів державної влади, експертами у сфері ядерної енергетики та іншими зацікавленими особами.

У розробці документа взяли участь:

Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика». Центр є громадською організацією, заснованою в 2011 році у м. Львові, яка, серед іншого, займається право-аналітичною діяльністю в галузі охорони довкілля та енергозбереження, представляє громадські інтереси в судах, здійснює моніторинг виконання екологічного законодавства та програмних документів, бере участь у роботі громадських рад, вносить пропозиції до проектів нормативно-правових актів, бере участь у роботі законотворчих груп із розроблення законодавства тощо. За участі представника ЕДЦ «Правова

аналітика» у 2011 році розроблений посібник «Енергозбереження в Україні: правові аспекти, практична реалізація»; члена ЕДЦ «Правова аналітика» включено до робочої групи з розробки проекту закону в сфері регулювання викидів парникових газів; члени організації виступали правовими експертами при реалізації проектів з питань енергозбереження, зміни клімату та ядерної енергетики із українськими та зарубіжними партнерами, в тому числі міжнародними організаціями.

Міська молодіжна громадська організація «Екоклуб» – це природоохоронна громадська організація, заснована у 1994 році у м. Рівне. Її діяльність спрямована на впровадження ефективного використання енергії, зупинку розвитку ядерної енергетики і зменшення впливу людини на зміну клімату. Одним з важливих напрямків роботи організації є неупереджене інформування щодо проблем ядерної енергетики. «Екоклуб» відстежує процес прийняття рішення про спорудження ХАЕС 3, 4 з моменту оприлюднення заяви про наміри будівництва, брав активну участь у громадських слуханнях та у підготовці Критичних зауважень до Оцінки впливу на навколишнє середовище⁴ проекту будівництва енергоблоків № 3, 4 ХАЕС.

Національний екологічний центр України (НЕЦУ) – громадська природоохоронна організація національного рівня, заснована 30 серпня 1991 року. НЕЦУ працює з метою захисту природних територій, біорізноманіття, для попередження глобальних змін клімату та негативних наслідків функціонування енергетичного сектора. НЕЦУ спонукає чиновників та політиків приймати рішення з урахуванням необхідності збереження довкілля та безпеки населення, проводить незалежні дослідження та пропонує альтернативні рішення. Серед останніх досліджень, підготовлених НЕЦУ у сфері енергетики, в т.ч. ядерної: «Коментарі та пропозиції НЕЦУ щодо Проекту оновленої Енергетичної стратегії України до 2030 року»,⁵ «Критичні зауваження до Оцінки впливу на навколишнє середовище проекту будівництва енергоблоків № 3, 4 ХАЕС», «Проект добудови енергоблоків Хмельницької атомної станції»⁶ та «Експлуатація ядерних енергоблоків у понадпроектний термін. Світова практика і особливості процесу в Україні».⁷

Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» – неприбуткова громадська аналітична організація, заснована у 2006 році, яка проводить незалежні дослідження та навчально-інформаційні заходи у сфері екологічної політики та права, впроваджує інноваційні проекти в Україні та регіоні СЕКЦА (Східна Європа, Кавказ та Центральна Азія). Головними елементами роботи центру є аналітика, посилення потенціалу та інновації. Серед поточних пріоритетів роботи центру – пошук шляхів вирішення проблеми відсутності ефективної системи оцінки впливу на довкілля в Україні, підвищення ефективності реалізації Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуської конвенції) та Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенції Еспо). У вересні 2011 року Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» оприлюднив власний аналітичний документ «Оцінка впливу на довкілля в Україні: вирішення проблеми по-європейськи».⁸

Над аналітичним документом «Спорудження енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС: роль Верховної Ради України» працювали *Андрій Андрусевич* (Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»), *Мар'яна Булгакова* (Експертно-дорадчий центр «Правова аналітика»), *Артур Денисенко* (Національний екологічний центр України), *Ілля Єременко*, *Оксана Майборода* та *Андрій Мартинюк* (Міська молодіжна громадська організація «Екоклуб»).

І. ПОЛІТИЧНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ УМОВИ ПРИЙНЯТТЯ РІШЕННЯ ЩОДО ХАЕС 3, 4

У Пояснювальній записці до законопроекту щодо будівництва ХАЕС 3, 4 зазначено, що спорудження енергоблоків дозволить «забезпечити енергетичну безпеку та стабільність економічної ситуації країни; забезпечити баланс виробництва електроенергії та стійкість енергетичної системи країни».⁹ Наведені твердження є не виправдано оптимістичними та не враховують реальних політичних, економічних та соціальних умов.

У цьому розділі представлений аналіз стану енергетичної системи країни, економічних загроз та ризиків, пов'язаних із реалізацією проекту ХАЕС 3, 4, потреб населення та досвіду інших країн.

1.1 Надійність та стабільність енергетичної системи країни

Україна не потребує енергетичних потужностей базового навантаження.

В останні 15–20 років будівництво нових атомних енергоблоків (6-ий блок ЗАЕС, 2-ий ХАЕС, 4-ий РАЕС) зумовило збільшення в енергобалансі України частки атомної енергетики та скорочення частки теплоелектростанцій (ТЕС). У результаті впродовж останнього десятиріччя приблизно 15–20 ГВт встановлених потужностей ТЕС не використовувалися в періоди сезонних пікових навантажень.

Атомні станції України спроектовані для роботи в базовому режимі. Збільшення потужностей АЕС внаслідок введення в експлуатацію нових блоків з одночасним зменшенням виробництва електроенергії на теплових та гідроелектростанціях призвело до вичерпання регулюючих потужностей¹ в енергосистемі. У результаті цього диспетчерська служба почала використовувати атомні блоки для регулювання частоти в електричній мережі.

Таким чином, із введенням в експлуатацію нових блоків на Хмельницькій АЕС дисбаланс між базовими та регулюючими потужностями в енергосистемі ще більше поглибитися.

У той час як в Україні є значний надлишок електростанцій базового навантаження, в країні спостерігається гостра нестача регулюючих потужностей. Водночас існування регулюючих потужностей в енергосистемі України є важливим чинником безпечної експлуатації атомних станцій. Факт гострої нестачі регулюючих потужностей для покриття пікових навантажень в Об'єднаній енергетичній системі України підкреслюється навіть в Техніко-економічному обґрунтуванні будівництва ХАЕС.¹⁰

Більше того, через нестачу ліній електропередач атомні електростанції України не можуть працювати на повну потужність. Зокрема, в західному регіоні «замкнені» (тобто не можуть видавати всю потужність) майже 2 ГВт Хмельницької та Рівненської атомних електростанцій. Мережеві обмеження в західному регіоні будуть зняті й блоки РАЕС та ХАЕС зможуть видавати в мережу всю потужність тільки в разі завершення будівництва повітряної лінії 750 кВ Рівненська АЕС – Київська та Київська ПС – Північна ПС.

¹Регулюючі потужності – це електрогенеруючі потужності, здатні швидко запускатися і призупинятися, що дозволяє гнучко забезпечувати добові та тижневі піки споживання електрики.

Таким чином, значний надлишок встановлених потужностей базового навантаження, а також можливість збільшення видачі потужностей РАЕС та ХАЕС на 2 ГВт роблять плани добудови ХАЕС 3,4 стратегічно недоцільними.

У Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 4 липня 2012 року №498-р «Про схвалення техніко-економічного обґрунтування будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС» зазначається, що загальна кошторисна вартість будівництва енергоблоків складає 39,5 млрд. грн. (очевидно, що оціночна вартість суттєво занижена). Враховуючи, що сумарна електрична потужність двох нових енергоблоків буде складати 2000 МВт, інвестиції в 1 кВт встановленої потужності складуть майже \$ 2440/кВт. Водночас згідно з дорученням Президента України від 14 квітня 2011 року № 1-1/661 здійснюється підготовка проекту «Будівництво парогазової електростанції потужністю 750–800 МВт в м. Щолкіне з лініями електропередач, підстанціями та газопроводом Джанкой – Щолкіне».¹¹ Вартість проекту будівництва парогазової станції потужністю 750–800 МВт складає 10 млрд. грн., тобто \$1660 на 1 кВт встановленої потужності.²

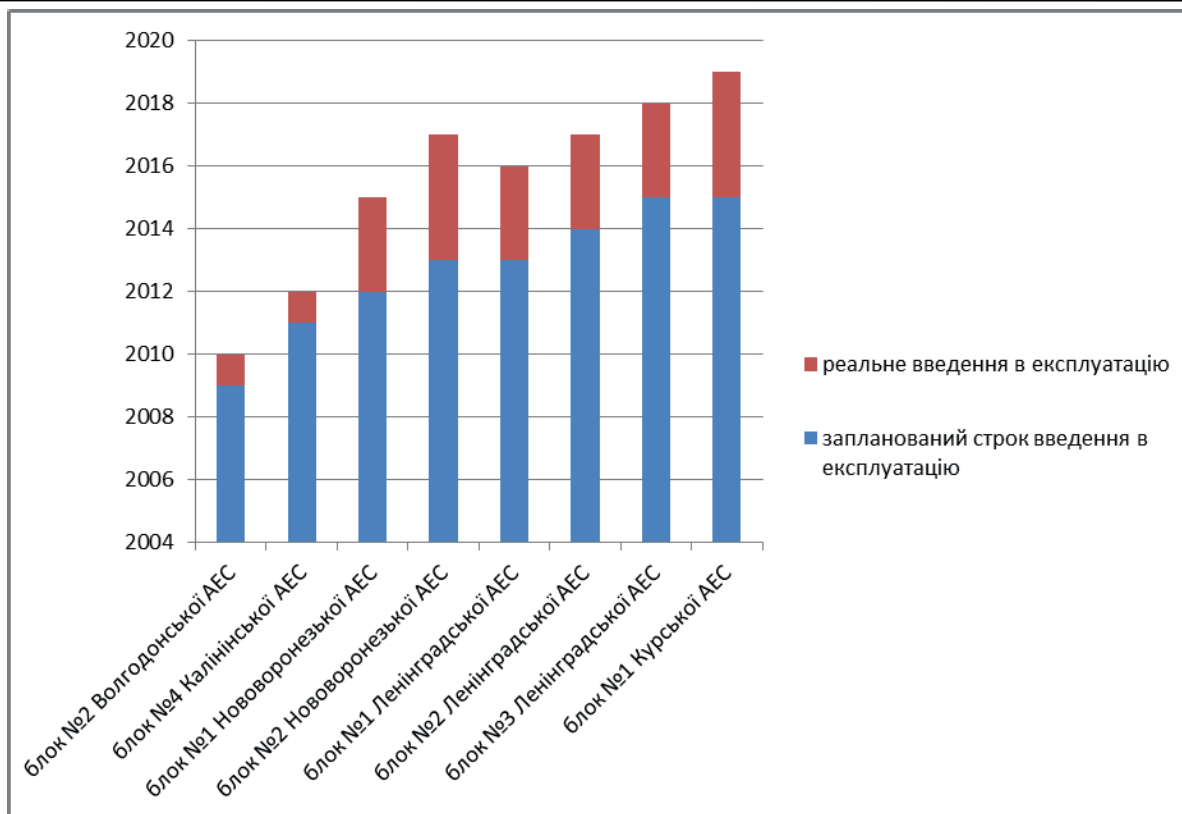
Порівняння інвестицій, необхідних на 1 кВт потужності, красномовно свідчить, що в умовах надлишку електростанцій базового навантаження та критичної нестачі регулюючих потужностей інвестиції у парогазові станції значно вигідніші, ніж на будівництво енергоблоків № 3 та 4 ХАЕС.

1.2 Економічні ризики та загрози

Сучасна світова практика будівництва об'єктів ядерної енергетики дає привід для сумнівів щодо заявлених строків та бюджету будівництва ХАЕС 3, 4.

Головний постачальник обладнання для проекту ХАЕС 3, 4 – російська державна корпорація «Росатом» – наразі веде будівництво 15 ядерних енергоблоків в РФ та 5 блоків за експортними контрактами.¹² За 2000–2007 роки «Стратегією розвитку атомної енергетики до 2050 року» Росії передбачалося ввести в експлуатацію 5 енергоблоків на АЕС, будівництво яких було розпочате ще в СРСР. У строк було закінчено тільки два блоки.

²Усі розрахунки виконані в цінах 2012 року, курс \$1=8,1 грн.

Малюнок 1. Строки введення в експлуатацію енергоблоків в РФ

Наведена діаграма демонструє, що строк введення в промислову експлуатацію енергоблоків у Росії затримується на 1-4 роки від початкового плану «Росатому». Подібна ж ситуація спостерігається і при будівництві АЕС Держкорпорацією «Росатом» за кордоном.

АЕС «Бушер» в Ірані планували ввести в експлуатацію до 2007 року, проте запустили в 2012 році. Відставання від запланованого терміну складає 5 років. Перший блок АЕС «Куданкулам» в Індії, швидше за все, буде введений в промислову експлуатацію в 2013 р., а другий – в кінці 2014 р., відставання становить 5 років.¹³

Слід зауважити, що збільшення терміну будівництва на 1 рік тягне за собою зростання вартості будівництва мінімум на 10% через інфляцію та додаткові витрати у зв'язку із затримкою будівництва. Крім того, експлуатуюча організація та електростанція втрачає дохід через недовиробництво електроенергії.

Збільшення вартості спорудження енергоблоків, що будує РФ, фіксується на всіх майданчиках.¹⁴ Якщо додати до цього неналежний проектний та фінансовий контроль в Україні, отримаємо досить сумнівну перспективу реалізації проекту національного масштабу.

1.3 Енергетична залежність

Імовірні політичні та економічні наслідки спорудження ХАЕС 3, 4 пов'язані, перш за все, зі стратегічними пріоритетами Російської Федерації. Домінування Росії у енергетичному секторі України цілком очевидне. В Енергетичній стратегії РФ на період

«Це один з найголовніших інтересів України – бути менш залежною від іноземних постачальників енергетичної сировини, особливо від одного постачальника».

Ян Томбінський,
Голова Представництва
Європейського Союзу в Україні

до 2030 р., затвердженій 2009 р.,¹⁵ робиться наголос на створення єдиного європейсько-російсько-азійського енергетичного простору та забезпечення у ньому російського домінування. Найяскравіший приклад цього – підписання так званих Харківських угод.¹⁶ Тоді без жодного громадського обговорення геополітичні інтереси держави були обміняні на сумнівні короткотермінові вигоди у вигляді нібито зниження ціни на газ. Зрештою, Росія відверто та прямо говорить про свої енергетичні пріоритети в Україні.

Україна володіє другим у світі парком реакторів типу ВВЕР після Росії (16 блоків в РФ, 15 в Україні). За різними оцінками, на Україну припадає від чверті до третини всього експорту російської ВАТ «ТВЕЛ». Таким чином, Україна – це найбільший стратегічний ринок для компанії «ТВЕЛ». Цілком очевидно, що російська державна корпорація «Росатом», до складу якої входять «ТВЕЛ» та «Атомстройекспорт», зацікавлена у нарощуванні своєї присутності на ринку України. Враховуючи, що російські постачальники енергоресурсів та енергетичного обладнання користуються безумовною та всебічною підтримкою керівництва Російської Федерації, то подальший розвиток співпраці в ядерній енергетиці лише посилить залежність від іноземних постачальників, що загрожує національній безпеці України.

Наразі спостерігається зростання ризиків подальшої монополізації ринку елементів ядерно-паливного циклу, зокрема намагання ВАТ «ТВЕЛ» отримати ексклюзивні права на розробку Новокосятинівського родовища уранових руд і закріпити з 2011 року на невизначений термін монополію на послуги з ізотопного збагачення урану.

Згідно з аналітичною доповіддю Ради національної безпеки і оборони України щодо стану енергетичної безпеки,¹⁷ стовідсоткова залежність від монопольного постачальника ядерного палива (ВАТ «ТВЕЛ»), зобов'язання закупівлі палива лише у нього, монополізація переробки відпрацьованого ядерного палива є основними чинниками, які обумовили оцінку диверсифікації джерел енергопостачання як загрозову. Після інциденту з ядерним паливом виробництва Westinghouse в червні 2012 року¹⁸ диверсифікація джерел постачання свіжого ядерного палива в Україні знову опинилася під питанням.

Таким чином, будівництво нових енергоблоків на ХАЕС знизить енергетичну безпеку держави, поглибивши енергетичну залежність від одного постачальника.

1.4 Експорт

Відповідно до Інформаційно-аналітичного огляду техніко-економічного обґрунтування (ТЕО) проекту будівництва ХАЕС 3, 4¹⁹ (ст. 10 розділу 2.3 Економічна ефективність) вказано, що до 2020–2025 років Південно-західна енергосистема буде надлишковою навіть без урахування введення в експлуатацію енергоблоків № 3, 4 ХАЕС. Далі сказано, що передбачається можливість передачі електроенергії з ХАЕС до ОЕС України та експорту закордон.

У 2017 році заплановане введення в експлуатацію першого блоку Калінінградської АЕС (або Балтійської АЕС) потужністю 1200 МВт. Другий блок, як планується, буде під'єднано до мережі в 2018 році. З введенням в експлуатацію енергоблоків сумарною потужністю 2338 МВт Балтійський енергодефіцитний регіон стане чистим експортером електроенергії. Водночас очікується, що енергоблоки № 3 та 4 ХАЕС будуть введені в експлуатацію в 2018 та 2020 роках відповідно. Це означає, що на момент пуску блоків вже будуть збудовані

енергоблоки Балтійської АЕС, які покривають дефіцит електроенергії в регіоні. Тим самим для електроенергії, виробленої на ХАЕС, не буде ринку збуту закордоном. Навіть якщо будівництво Балтійської АЕС буде затримуватися, Держкорпорація «Росатом» зможе свідомо затримувати будівництво ХАЕС, аби не допустити пуску українських блоків раніше за блоки на Балтійській АЕС.

Експортні перспективи української електроенергії ще більше знижуються на фоні планів будівництва у Східній Європі одразу 5 нових АЕС: у Білорусії, Литві, Калінінградській області (РФ) та Польщі. Крім того, для використання потужності нових енергоблоків на ХАЕС існуючих ЛЕП та таких, що наразі будуються, не буде вистачати. Відтак, постане необхідність у будівництві нових повітряних ліній електропередач, що збільшує й без того астрономічну вартість будівництва.

19 жовтня 2012 року, під час презентації Огляду енергетичної політики України, проведеної Міжнародним енергетичним агентством (МЕА), виконавчий директор МЕА Марі Ван Дер Хувен сказала, що Україна має все необхідне для підвищення енергоефективності економіки.²⁰ У самому ж Огляді підкреслюється, що в недалекому майбутньому Україна зможе позбутися залежності від імпорту природного газу за рахунок суттєвого нарощування внутрішнього видобутку газу, як природного, так і нетрадиційного, розробки потенціалу біомаси та вигод від підвищення рівня енергоефективності. З боку споживання великим є потенціал енергоефективності та енергозбереження, особливо в промисловості та житловому секторі. Проте цей потенціал залишається значною мірою невикористаним та недостатньо врахованим у сучасній енергетичній політиці.²¹

Для прикладу порівняємо рентабельність проекту зі спорудження атомних енергоблоків та заходів з утеплення житлового фонду. Так, на основі численних консультацій з суб'єктами, які проводять енергоаудит, було визначено середню вартість утеплення – 1 тис. грн./м² площі. При цьому економія становитиме не менше 30 % від поточного рівня споживання енергії. Таким чином, якщо використати кошти, необхідні для будівництва ХАЕС 3, 4, на утеплення житлового фонду, то в цілому можна буде утеплити близько 39 млн. м², що становить приблизно 5,7 % міського житлового фонду України.

У 2010 році на потреби котельно-підного господарства та виробництво теплоенергії було використано 78,2 млн. т. у. п. Якщо перерахувати цю величину для 5,7% площі та перевести в природний газ, то це становитиме 1 176 млн. м³. У 4 кварталі 2012 року ціна на російський газ складає 432 \$/тис. м³. Отже, за рахунок утеплення можна зекономити 508,073 млн. дол./рік або більше 4 млрд. грн. за рік. Термін окупності таких заходів становить 3–4 роки, на відміну від декларованих 15–20 для атомних блоків.

Крім прямих зисків, утеплення житла призводить до непрямих переваг:

- скорочення споживання енергоносіїв;
- створення багатьох робочих місць у будівельній та суміжних галузях;²²
- поліпшення комфортності помешкань.

В умовах нестабільності світового ринку, а, відтак, економічної ситуації в країні та за її межами, Україні варто сконцентрувати зусилля не на будівництві нових енергоблоків на АЕС, а на зниженні енергоємності економіки, скороченні споживання паливно-

енергетичних ресурсів, зменшенні втрат в мережах, підвищенні ефективності використання існуючих генеруючих потужностей.

1.5 Робочі місця

У результаті реалізації проекту ХАЕС 3, 4, очікується, що для експлуатації нових блоків буде створено близько 1900 робочих місць. Враховуючи прогнозу вартість будівництва (39,5 млрд. грн.), інвестиції на створення одного робочого місця складають 20,7 млн. грн. Для порівняння, інвестиції на створення одного робочого місця на високотехнологічному заводі компанії «Сіменс» у Воронежі склали 530 000 грн.²³ Інвестиції в будівництво заводу з виробництва полікристалічного кремнію для сонячних батарей склали 4,5 млрд. грн., що дозволило створити 1300 робочих місць (інвестиції на одне місце – 3,5 млн. грн.). У звіті, що представила організація «Грінпіс», наводяться дані про необхідні інвестиції на створення одного робочого місця у сфері термомодернізації будівель, яка складає 20–50 тис. євро на одне робоче місце.²⁴ Слід також зауважити загальновідомий факт, що на заощадження енергії потрібно в середньому в 2–3 рази менше інвестицій, ніж на виробництво еквівалентної кількості енергії,²⁵ а в найбільш ефективних за витратами випадках енергозбереження – в 4–6 разів.

Таким чином, інвестиції в будівництво двох енергоблоків, створених за технологіями минулого тисячоліття, в перерахунку на одне робоче місце в десятки разів перевищують показники інвестицій у високотехнологічні галузі.

1.6 Соціологічні опитування

Соціологічні дослідження показують, що населення України проти розбудови АЕС. Так, більше 1000 мешканців тридцятикілометрової зони спостереження Хмельницької АЕС підписалися проти розвитку ядерної енергетики в Україні під час інформаційного туру, який проводили екологічні громадські організації.²⁶

В Оцінці впливу на навколишнє природне середовище (ОВНС)²⁷ наводяться результати соціологічного опитування, проведеного Інститутом соціальних досліджень Національного університету «Острозька академія».²⁸ Генеральну сукупність опитаних склали жителі зони спостереження ХАЕС. Розподіл відповідей респондентів на запитання «Чи вважаєте ви необхідною добудову 3-го і 4-го енергоблоків на ХАЕС?» вказаний в круговій діаграмі нижче.

Малюнок 2. Результати соціологічного опитування жителів зони спостереження ХАЕС

Таким чином, загальна частка тих, хто підтримує та частково підтримує атомну енергетику становить 40,8 %. А частка тих, хто не підтримує та висловлюється, швидше, проти добудови – 45,6 %.

У 2009 році на замовлення Державного комітету ядерного регулювання (тепер – Державна інспекція ядерного регулювання, ДІЯР) громадською організацією «Соціоконсалтинг» було виконане соціологічне дослідження щодо

ставлення громадян до ядерної енергетики.²⁹ Результати також свідчать про негативне ставлення громадян до намірів уряду розвивати атомну енергетику.

Більш репрезентативним є дослідження думки громадян України про ядерну енергетику, що його провів «Центр Разумкова» в квітні 2011 року після початку ядерної кризи в Японії. Згідно з результатами дослідження, більшість опитаних вважають українські АЕС досить небезпечними (39,4 %) або надзвичайно небезпечними (25,2 %). На запитання, чи необхідно Україні будувати нові енергоблоки АЕС, абсолютна більшість (69,1 %) респондентів відповіла «ні». За нове будівництво висловились всього 17,6 % опитаних. Що стосується добудови Хмельницької АЕС, то 57,8 % респондентів не підтримують цю ідею, у той час як підтримали проект лише 18,4 %.

Наведені вище факти демонструють те, що більшість населення зони спостереження ХАЕС і населення України в цілому проти добудови енергоблоків №3 і 4 Хмельницької атомної електростанції.³⁰

Таким чином, відповідно до даних соціологічних досліджень, заплановане на ХАЕС будівництво суперечить волі більшості громадян України.

1.7 Світові тенденції в розвитку атомної енергетики

У 2010 році частка ядерної енергії у світовому виробництві електроенергії складала 12,9 %³¹, це на 1,9 % нижче, ніж у 2006 році.³² Згідно зі статистикою МАГАТЕ, станом на листопад 2012 в експлуатації знаходиться 437 реакторів,³³ це на 7 менше, ніж у історичний максимум 2002 року.³⁴

Навесні 2011 року Федеральний уряд Німеччини прийняв рішення про «енергетичну зміну»: прискорену відмову від використання атомної енергетики. Після нової оцінки стану безпеки через наслідки атомної катастрофи на японській електростанції «Фукусіма» були одразу ж зупинені 8 «найстарших» із 17 німецьких ядерних реакторів. Крім того, Бундестаг переважною більшістю ухвалив графік, за яким до 2022 року будуть відключені решта 9 реакторів. До 2011 року ядерна енергетика Німеччини виробляла близько 18 % струму. За планами уряду, у 2020 році 35 % електроенергії мають надходити з альтернативних джерел, а у 2050 році цей показник має зрости до 80 %.³⁵ Ще до запровадження «енергетичної зміни» відновлювані джерела енергії в Німеччині пережили справжній «бум». Їхня частка зросла з 5 % у 1990 до 20 % у 2011 році.³⁶

Результати досліджень, проведених на вимогу Єврокомісії після аварії на АЕС Фукусіма-1, свідчать, що жоден з 143 атомних реакторів в Європі не є безпечним. Кожен потребує проведення додаткових заходів з безпеки. Ці дані були отримані в результаті стрес-тестів на європейських АЕС. Наприклад у Франції, електропостачання якої на 80% забезпечується атомними реакторами, усі 58 реакторів потребують ремонту.

Про це повідомляє «Економічна правда» у статті від 6 жовтня 2012 року «Атомні електростанції: Європа ризикує».

У 1987 році в Італії відбувся референдум щодо подальшого розвитку ядерної енергетики. За його результатами країна прийняла рішення зупинити 4 діючих реактори та відмовитися від будівництва нових. У 2011 році повторний референдум з цього ж питання поставив остаточну крапку на розвитку ядерної енергетики в країні.³⁷

У Японії 5 травня 2012 року зупинили для перевірки останній діючий реактор. Таким чином, на певний час країна залишилася без електрики, що виробляється АЕС. Наразі Японія

розглядає три шляхи до відмови від АЕС. Перший, так званий «план ядерного нуля», передбачає повну відмову від використання атомної енергетики, другий – скорочення її споживання до 15 %. Третій варіант передбачає обмеження використання енергії до 20–25 %. Зараз в Японії працює лише 2 ядерних реактори із 50, які знаходяться в експлуатації, але зупинені.³⁸ Отже, одна з передових економік світу з величезним енергоспоживанням змогла зупинити майже всі атомні реактори в один момент, що спростовує тезу про незамінність атомної енергетики. Більше того, в Японії майже не зросли викиди парникових газів, оскільки уряд серйозно займається запровадженням енергоефективності.

Крім Німеччини, Японії та Італії, від атомної енергетики уже відмовилися Австрія, Швейцарія та інші країни. У США з 1973 року не було жодного замовлення на нові АЕС, котре не було б пізніше скасовано.³⁹ Основним епіцентром розвитку ядерної енергетики в світі наразі є країни Сходу, такі як Індія та Китай.

Рішення провідних держав світу про відмову від атомної енергії були прийняті з урахуванням думки громадськості цих країн. Як уже зазначалося вище, абсолютна більшість українців обґрунтовано не вірить у екологічну безпечність та економічну ефективність атомної енергетики. Українська влада теж має прислухатися до думки та позиції громадськості.

II. РІШЕННЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ ЩОДО СПОРУДЖЕННЯ ХАЕС 3, 4: ПРОБЛЕМИ ТА НАСЛІДКИ

Беручи до уваги стан енергетичної системи країни, економічні загрози та ризики, про які йшлося у попередньому розділі, варто зазначити, що рішення щодо спорудження ХАЕС 3, 4, прийняте Верховною Радою України попереднього скликання, є стратегічно недоцільним та потребує перегляду.

У цьому розділі представлені негативні наслідки реалізації проекту будівництва ХАЕС 3, 4 та ймовірні проблеми, пов'язані з порушеннями процедур при ухваленні Закону України № 5217-VI «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції».

2.1 Негативні наслідки реалізації проекту будівництва ХАЕС 3, 4

Результати та наслідки реалізації проекту спорудження блоків № 3, 4 ХАЕС набагато перевершують зиски від двох нових атомних блоків в енергосистемі України. З огляду на масштабність проекту, його вплив матиме широкі геополітичні, економічні та екологічні наслідки. Безумовно, передбачити всі ефекти від реалізації проекту неможливо, та загальні напрямки змін уже зараз цілком очевидні.

Зростання впливу Росії та залежності від неї.

На відміну від задекларованої цілі досягнення енергетичної безпеки та незалежності, чинний проект спорудження ХАЕС 3, 4 дасть діаметрально протилежні результати. Такі висновки випливають з кількох взаємодоповнюючих аргументів, наведених нижче.

Умовою надання кредиту на спорудження ХАЕС 3, 4 є безумовне використання лише російського ядерного палива протягом всього періоду експлуатації блоків, навіть у понадпроектний термін.⁴⁰ Аналогічні умови вже існують для блоків № 2 ХАЕС та № 4 РАЕС. Таким чином, у разі спорудження ХАЕС 3, 4, в Україні працюватимуть 4 атомні блоки, паливо для яких можна буде купувати винятково у російського постачальника.

Підписанню міжурядової угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Російської Федерації⁴¹ передувала участь російської компанії ЗАТ «Атомстройекспорт» у міжнародному конкурсі з вибору реакторної установки для будівництва енергоблоків ХАЕС 3, 4. ЗАТ «Атомстройекспорт» обрано в якості підрядника, оскільки пропозиція компанії відповідала усім критеріям конкурсу, визначеним у Порядку проведення конкурсного відбору типу реакторної установки для будівництва енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС, в тому числі критерію можливості використання існуючих споруд на майданчику ХАЕС.⁴² У разі прийняття рішення про знесення останніх на етапі проектування, для забезпечення рівності та прозорості необхідно буде провести за відкоригованими критеріями новий міжнародний конкурс з вибору реакторної установки для оснащення енергоблоків ХАЕС 3, 4 на тендерних засадах.

Згідно зі згаданою вище міжурядовою угодою, Росія забезпечить виділення кредиту в розмірі 85 % бюджету проекту спорудження ХАЕС 3, 4. Відповідно до затвердженого кошторису, величина кредиту складе близько 34 млрд. грн. При цьому кредит буде отримано винятково за умови встановлення державних гарантій. Жодної інформації про умови надання кредиту досі не було опубліковано. Попередній керівник НАЕК «Енергоатом»

Юрій Недашковський робив неодноразові публічні заяви про відсутність домовленостей щодо умов кредиту. По суті, у разі отримання кредиту «Енергоатомом», Росія отримує ще один потужний важіль впливу як на українську енергетику, так і на майбутні українські політичні рішення. Цей важіль може перетворитися на справжній молот у разі неможливості вчасного обслуговування кредиту, наприклад, у разі наступної економічної кризи або

Росія, очевидно, переслідуватиме низку національних стратегічних цілей, використовуючи проект ХАЕС 3, 4 та кредит, виділений на нього:

- *Перешкоджання повномасштабному приєднанню України до Енергетичного співтовариства.*
- *Об'єднання атомних потужностей Росії та України.*
- *Висунення політичних вимог у разі труднощів з обслуговуванням кредиту або невиконанням інших зобов'язань.*

політичного стримування невиправдано низьких цін на електроенергію. Труднощі з обслуговуванням кредиту можуть бути спланованими спеціально для досягнення однієї з перерахованих нижче цілей.

Енергетичне співтовариство – це об'єднання Європейського Союзу (ЄС) і ряду третіх країн з метою розширення внутрішнього енергетичного ринку ЄС. Сторони Співтовариства зобов'язуються адаптувати національне законодавство до законодавства ЄС з метою розробки адекватної нормативно-правової бази

та лібералізації енергетичних ринків. Україна є стороною Співтовариства і виконання взятих на себе зобов'язань стане чи не найбільшим кроком на шляху до асоціації з ЄС. **Посол Росії в Україні вже відкрито закликав Україну вийти із Співтовариства**, пов'язуючи це з ціною на російський газ.⁴³ Ймовірно, такі дії Росії продовжаться, оскільки **участь у Енергетичному співтоваристві прямо суперечить російським стратегічним пріоритетам**. Таким чином, ХАЕС 3, 4 стане бар'єром на шляху до ЄС.

Об'єднання атомних потужностей Росії та України – цілком можлива ініціатива зі сторони Росії у ході спорудження ХАЕС 3, 4. Найчіткіше такий сценарій описав у 2010 році Прем'єр-міністр РФ В.Путін: «Ми виклали конкретні пропозиції російської сторони... про створення великого спільного холдингу, що об'єднає галузі атомного машинобудування, паливного циклу та атомної генерації».⁴⁴ Виникає мало сумнівів щодо очільників такого об'єднання. Діючий Президент України може підтримати таку ініціативу в силу різних обставин. Так, він уже видав розпорядження⁴⁵ щодо підготовки корпоратизації «Енергоатому», що може бути першим кроком до об'єднання або поглинання ядерних потужностей росіянами.

Висунення політичних вимог у разі труднощів з обслуговуванням кредиту або невиконанням інших зобов'язань. Про можливість такого сценарію свідчить досвід Білорусі. Через економічні труднощі росіяни не тільки отримали у власність газотранспортну систему Білорусі, а й вимагають політичного визнання Абхазії та Південної Осетії.⁴⁶ В Україні серед таких вимог може бути згаданий вище вихід з Енергетичного співтовариства, вступ до Митного союзу та багато інших. По суті, всі вище наведені застереження щодо Росії є окремими прикладами використання економічних важелів для досягнення певних політичних цілей.

Бар'єри для економічного розвитку.

Оскільки рішення про спорудження ХАЕС 3, 4 ухвалене Урядом та Верховною Радою, формально воно приймалося від імені народу та на благо народу. Більшість українців виступають проти спорудження нових атомних блоків, тому ухвалене рішення суперечить волі народу. Щодо зисків, то користь від розвитку атомної енергетики є дискусійним питанням. Безумовно, промислові підприємства, до яких належать атомні станції, формують суспільне багатство нації. Однак «багатство» у вигляді нових атомних блоків в умовах України призводить до гальмування розвитку країни, у тому числі й економічного. Це обумовлюється кількома факторами.

Зростання ціни на електроенергію. Задля покриття поточних витрат на спорудження ХАЕС 3, 4 та виплати кредиту російському банку в Україні будуть підняті ціни на електроенергію, у тому числі за рахунок цільової надбавки. Кошти, отримані в рамках останньої, не підпадають під бюджетне регулювання, що збільшує ймовірність зловживань та корупційних дій.³

Гальмування політики підвищення енергоефективності. Як уже зазначалося в першому розділі, Україна вкрай неефективно використовує енергію. Без вирішення цієї проблеми неможливо говорити про інноваційний розвиток держави. Спорудження атомних блоків безпосередньо перешкоджає досягненню цілі з підвищення рівня енергоефективності. По-перше, держава з дефіцитним бюджетом, зростаючими зовнішніми запозиченнями, від'ємним торговельним балансом та сировинною економікою просто не в змозі забезпечити одночасне спорудження багатомільярдних блоків та вкрай необхідні багатомільярдні інвестиції у енергоефективність. По-друге, споруджені електростанції активно шукатимуть споживачів, тому сильне атомне лобі так або інакше гальмуватиме процеси, спрямовані на скорочення споживання енергії.

Збереження непрозорості на ринку електроенергетики. На даний момент в Україні діє оптовий ринок електроенергії. На ньому практично відсутня будь-яка конкуренція між різними типами електростанцій, оскільки вони продають електрику за різними тарифами. Останні затверджує Національна комісія регулювання електроенергетики (НКРЕ). На непрозорість рішень цього органу прямо вказує Міжнародне енергетичне агентство у своїй останній публікації.⁴⁷ Так, розрахунки тарифу для атомних електростанцій ніколи не були опубліковані, що дозволяє «атомникам» говорити про дешевизну атомної електрики. Водночас для справедливого розрахунку тарифів на електрику у них слід врахувати всі витрати, які виникають у зв'язку з експлуатацією атомної станції. Це, зокрема, зняття блоків з експлуатації, поводження з ВЯП та РАВ протягом сотень років і рекультивація уранових шахт. При такому розрахунку вартість атомної електрики значно зросте і аргумент щодо її дешевизни зникне. Це, у свою чергу, призведе до згорання ядерних програм, як це відбулося в багатьох інших країнах. Тому атомні лобісти докладатимуть зусиль, аби не допустити розвитку справжньої конкуренції на ринку електроенергетики. Крім прямої

³ Підвищення цін на електроенергію для фізичних осіб необхідне, оскільки вони зараз сплачують лише 30–40% витрат, пов'язаних з виробництвом електроенергії. Політика штучного утримання цін на комунальні послуги для населення призводить до зростання цін для промислових підприємств, знижуючи їх конкурентоспроможність.

економічної шкоди у вигляді гальмування модернізації генеруючих потужностей, це може стати ще одним суттєвим бар'єром на шляху до ЄС з його лібералізованим ринком енергетики.

Екологічні наслідки.

Найуразливіше місце атомної енергетики – її вплив на довкілля. Унаслідок катастрофи на Чорнобильській АЕС Україні завдано збитку, який у тисячі разів перевищує всі уявні переваги від АЕС. Навіть при безаварійній роботі атомні блоки завдають шкоди довкіллю, зокрема спричиняють подальшу деградацію р. Горинь у Рівненській області та зникнення підземних водоносних горизонтів. Для охолодження блоків ХАЕС 1, 2 було споруджено водосховище біля м. Нетішин. Для його наповнення повністю використана притока Горині р. Гнилий Ріг, крім того, вода з Горині відбирається під час повеней. У разі спорудження ХАЕС 3, 4 відбір води з Горині зросте, що призведе до подальшого знищення біоти у річці та її заплаві. Крім того, імовірно подальше виснаження водоносних горизонтів у Гошанському районі Рівненської області, яке розпочалось після введення у експлуатацію енергоблоку №1 ХАЕС. Тоді в багатьох селах повністю зникла вода в колодязях.

У цьому аналітичному документі не розглядаються найбільш негативні екологічні наслідки використання атомних станцій: відпрацьовані уранові шахти з їх РАВ, РАВ та ВЯП від АЕС, зняті з експлуатації блоки, які є тисячами тон РАВ. У проекті ХАЕС 3, 4 вище названі питання впливу на довкілля повністю проігноровані: не розроблено ні планів поводження з ВЯП та РАВ від цих блоків, ні проекту зняття з експлуатації. Таким чином, відповідальність за ці рішення покладається на майбутні покоління, що повністю суперечить принципам збалансованого розвитку.

2.2 Порушення процедури прийняття Закону України про ХАЕС 3, 4

Закон України № 5217-VI «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції» прийнято з порушеннями ряду процедур, визначених національним законодавством та міжнародними угодами.

Прийняття закону про розміщення ядерної установки повинне здійснюватися у відповідності до вимог Закону України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення»,⁴⁸ серед яких є здійснення державної екологічної експертизи. Вимоги законодавства щодо здійснення державної екологічної експертизи не виконані. Розміщення енергоблоків № 3, 4 ХАЕС погоджено не у всіх адміністративно-територіальних одиницях регіону, що порушує права територіальних громад, які виступили проти такого будівництва.

Крім того, Україна не дотрималася вимог Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо, 1991),⁴⁹ чим створила передумови для оскарження зацікавленими сторонами відповідних порушень на міжнародному рівні.

Нижче в розділі охарактеризовані ці порушення.

Закон України № 5217-VI прийнятий без погодження з усіма місцевими органами виконавчої влади і місцевого самоврядування щодо розміщення на своїй території енергоблоків № 3, 4 ХАЕС.

Відповідно до частини 2 статті 2 Закону України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення» рішення про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, Верховна Рада України приймає *тільки в разі погодження* їх розміщення на своїй території місцевими органами виконавчої влади і органами місцевого самоврядування.

У відповідності до підготовленого НАЕК «Енергоатом» Звіту з громадських слухань щодо розміщення енергоблоків № 3, 4 ХАЕС,⁵⁰ 10 місцевих рад погодили розміщення нових енергоблоків, 3 ради не погодили, а 2 ради рішення взагалі не прийняли.

Звертаємо увагу на вказаний у Звіті юридичний факт: *Острозькою міською радою, Копитківською та Миротинською сільськими радами прийняті рішення не погодити будівництво енергоблоків № 3, 4 Хмельницької АЕС.* Також варто зазначити, що серед решти місцевих рад більшість погодили розміщення на своїй території ХАЕС 3, 4 за умови врахування Верховною Радою України пропозицій, визначених у зверненнях учасників громадських

3 рішення Славутської міської ради від 27.05.2011 року №4-7/2011:

«2. Погодити розміщення ядерних установок типу В-392 - енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС за умови врахування Верховною Радою України пропозицій, визначених у Зверненні учасників громадських слухань від 11.05.2011 у м. Славута Хмельницької області та їх включення до закону про розміщення, проектування будівництво ядерних установок – енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС.

слухань або місцевих депутатів, та їх включення до Закону України про ХАЕС 3, 4 (копії деяких звернень учасників громадських слухань можна знайти на сайті НАЕК «Енергоатом»⁵¹). З цієї умови логічно випливає, що місцеві ради, у разі невключення їхніх пропозицій до закону, не погоджують розміщення ХАЕС 3, 4 на своїх територіях. Важливо, що жодної пропозиції зі звернень учасників громадських слухань не було включено до закону про розміщення ХАЕС 3, 4.

Необхідно зазначити, що не всі місцеві органи виконавчої влади і органи місцевого самоврядування регіону розміщення ХАЕС 3, 4 взяли участь у погодженні розміщення на підпорядкованій їм території нових енергоблоків ХАЕС. Таким чином, при ухваленні закону про розміщення ХАЕС 3, 4 були обмежені повноваження органів місцевої влади, передбачені чинним законодавством, а відтак, права жителів територіальних громад, інтереси яких представляють ці органи.

У контексті перерахованого варто згадати про те, наскільки громадські слухання охопили зацікавлені територіальні громади. Згідно з розділом 12 ОВНС,⁵² в зоні спостереження ХАЕС знаходиться 207 населених пунктів, в яких проживає 195,76 тис. чоловік. Водночас громадські слухання були проведені в 14 населених пунктах, а участь у них взяли 3815 чоловік.⁵³

Прийняття Закону України № 5217-VI відбулося без отримання висновку державної екологічної експертизи проекту.

Стаття 5 Закону України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення» вимагає, щоб до проекту закону про розміщення, проектування та будівництво ядерної установки, у тому числі реактора, було додано висновок державної екологічної експертизи. Цю вимогу не було виконано.

До проекту Закону № 11088 про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції було додано Наукову еколого-експертну оцінку ТЕО «Будівництво енергоблоків № 3 та № 4 потужністю 2000 МВт Хмельницької АЕС», проведену Донецьким науковим центром НАН і МОН України, відділом регіональних проблем екологічної безпеки, та позитивний Експертний звіт щодо розгляду проектної документації ТЕО «Будівництво енергоблоків № 3 та 4 потужністю 2000 МВт» від 24.04.2012 року №00-2622-11/ПБ.⁵⁴

Еколого-експертна оцінка та експертний звіт за жодних умов не є висновком державної екологічної експертизи. Порядок проведення державної екологічної експертизи встановлений Законом України «Про екологічну експертизу».⁵⁵ Відповідно до ч. 2 ст. 39 цього закону висновок державної екологічної експертизи затверджується спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів чи його органами на місцях.

Згідно з наявною інформацією, державна екологічна експертиза ТЕО «Будівництво енергоблоків № 3 та № 4 потужністю 2000 МВт Хмельницької АЕС» не проводилася. Вочевидь, проведення державної екологічної експертизи було унеможливлене змінами, внесеними до Закону України «Про екологічну експертизу» у результаті прийняття Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності».⁵⁶ Цими змінами проектну документацію, включаючи техніко-

Із листа Мінприроди до ММГО «Еко клуб» від 06.09.2012 року №17696/17/10-12:

«За період 2010–2012 років Міністерством екології та природних ресурсів державна екологічна експертиза матеріалів ТЕО щодо спорудження енергоблоків № 3 та № 4 на Хмельницькій АЕС не проводилася...

Для отримання детальної інформації щодо проведення державної екологічної експертизи матеріалів «Хмельницька АЕС. Техніко-економічне обґрунтування енергоблоків № 3 та № 4» пропонуємо звернутися за належністю до Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства».

Міністр Е. А. Ставицький

Із листа Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства до ММГО «Еко клуб» від 13.11.2012 року №8/15-154-12:

«За інформацією, отриманою у робочому порядку від ДП «Укрдержбудекспертиза», цією експертною організацією було проведено експертизу техніко-економічного обґрунтування будівництва

Із листа Мінприроди до Міністерства енергетики та вугільної промисловості від 01.09.2011:

«Надсилаємо копію ноти МЗС Румунії від 03.08.2011, в якій румунська сторона висловлює наміри щодо вивчення впливу на навколишнє середовище запланованої діяльності енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС та ставить у цьому зв'язку низку питань до української сторони.»

економічні обґрунтування, було виключено з переліку об'єктів екологічної експертизи. Саме з цієї причини Мінприроди та його органи не проводять державну екологічну експертизу проектів будівництва з червня 2011 року.

Прийняття Закону України № 5217-VI відбулося до завершення інформування та консультацій із суміжними державами.

Стаття 5 Закону України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення» вимагає, щоб до проекту закону про розміщення, проектування та будівництва ядерної установки, у тому числі реактора, був доданий звіт щодо заходів з інформування суміжних держав про можливий вплив у транскордонному контексті.

Усі оповіщені держави висловили бажання брати участь у процедурах транскордонної оцінки, проте їм такої можливості не було надано. *Звіт щодо заходів з інформування*, доданий до проекту закону,⁵⁷ свідчить про те, що Україна не завершила відповідне інформування та консультації в рамках Конвенції з оцінки впливу на навколишнє середовище. Усі держави, яким було направлено відповідне оповіщення, звернулися із проханням надати додаткову інформацію про проект та висловили готовність (бажання) брати участь у консультаціях та/чи провести громадське обговорення проекту на своїй території (Білорусь, Польща, Австрія, Угорщина, Словаччина, Молдова). Це прямо зазначено у текстах офіційних листів компетентних органів суміжних держав, копії яких є у додатках Г1-Г6 та Е до *Звіту щодо заходів з інформування*. Звіт не зазначає, чи додаткова інформація була надана цим державам (Звіт містить лише проект листа). Крім того, *Звіт щодо заходів з інформування* містить недостовірну інформацію про те, що пропозицій щодо проведення консультацій чи слухань не надходило.

2.3 Наслідки порушення процедури прийняття закону

Порушення процедури прийняття Закону України про ХАЕС 3, 4 може призвести до ряду негативних наслідків, серед яких судові процеси, громадський спротив, погіршення міжнародних відносин, міжнародні санкції та інше.

Наслідки відсутності погодження проекту місцевою владою.

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»,⁵⁸ до виключної компетенції сільських, селищних, міських рад належить надання згоди на розміщення на території села, селища, міста нових об'єктів, сфера екологічного впливу діяльності яких включає відповідну територію. Органи місцевої влади, які не погодили розміщення на своїй території енергоблоків ХАЕС 3, 4, та пропозиції яких не враховані й не відображені у законі, можуть визнати, що їхні повноваження були обмежені незаконно та звернутися до суду за захистом порушених прав.

Також, якщо НАЕК «Енергоатом» та місцеві органи влади не зможуть дійти домовленостей щодо пропозицій, визначених у зверненнях учасників громадських слухань або місцевих депутатів, за умови виконання яких погоджено розміщення ХАЕС 3, 4, може виникнути конфлікт інтересів сторін.

Відсутність висновку ДЕЕ.

Відсутність висновку ДЕЕ, у першу чергу, викликана неузгодженістю законодавства в цій сфері. Законодавчі основи оцінки впливу на довкілля в Україні зазнали кардинальних змін із набранням чинності відповідних положень Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» (прийнятий 17 лютого 2011 року, відповідні прикінцеві положення набрали чинності лише 12 червня 2011 року). Зокрема, було внесено зміни до таких базових законів: Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991)⁵⁹ та Закону України «Про екологічну експертизу» (1995). Цими змінами в Україні був практично скасований інститут екологічної експертизи.⁶⁰

Водночас низка законів і підзаконних актів вимагають отримання висновку державної екологічної експертизи, включаючи Закон України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення»

Відсутність висновку ДЕЕ означає, що жоден орган державної влади в Україні не несе відповідальності за будь-які прогнозовані і непрогнозовані екологічні наслідки, ефективність заходів з їх попередження, пом'якшення та ліквідації в результаті спорудження, експлуатації та зняття з експлуатації 3-го та 4-го енергоблоків ХАЕС. Усю відповідальність за такі наслідки безпідставно взяла на себе Верховна Рада України, прийнявши Закон України про ХАЕС 3, 4.

Відсутність висновку ДЕЕ означає, що був порушений чинний порядок проектування в Україні. Державні будівельні норми ДБН А.2.2-1-2003 «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві»⁶¹ передбачають, що розробка матеріалів ОВНС завершується їх поданням на комплексну державну експертизу (п. п. 1.6, 1.8, Додаток В ДБН А.2.2-1-2003). Таким чином, був порушений порядок розробки ТЕО енергоблоків № 3 та 4 ХАЕС, оскільки матеріали ТЕО не були об'єктом державної екологічної експертизи.

Реалізація проекту ХАЕС 3, 4 без позитивного висновку державної екологічної експертизи є порушенням статті 29 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», яка забороняє реалізацію програм, проектів і рішень без позитивного висновку державної екологічної експертизи.

За таких умов у майбутньому реалізація такого важливого енергетичного проекту буде супроводжуватися значними ризиками. Ці ризики можуть мати як національний (наприклад, судові процеси чи інформаційні кампанії громадських організацій), так і міжнародний масштаб (міжнародні судові чи інші механізми вирішення спорів). Україна має подібний досвід, пов'язаний зі спорудженням каналу Дунай–Чорне море.

Наслідки незавершеності міжнародних консультацій.

Прийняття Закону України про ХАЕС 3, 4 до завершення міжнародних консультацій є порушенням міжнародно-правових зобов'язань України. Ухвалення закону щодо спорудження енергоблоків мало відбутися лише після завершення консультацій із суміжними державами, як того вимагає Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо, 1991), яка встановлює міжнародно-правові процедури (вимоги) щодо оповіщення, надання інформації,

консультацій та громадського обговорення. Ці вимоги детально описані у розділі 2 Звіту щодо заходів з інформування суміжних держав про можливий вплив у транскордонному контексті спорудження енергоблоків № 3 та № 4 ХАЕС.

Процедури, передбачені Конвенцією Еспо, наразі не завершено із жодною із суміжних держав (Білорусь, Польща, Словаччина, Угорщина, Румунія, Молдова):

- Державам не була надана інформація, про яку вони просили.
- З державами не було погоджено графік консультацій та громадського обговорення.
- З державами не було проведено консультацій на підставі матеріалів ОВНС.
- У суміжних державах не було організовано громадського обговорення.
- Остаточне рішення прийняте без врахування зауважень та пропозицій суміжних держав та громадськості, що проживає у прилеглих районах.

У термінах Конвенції Еспо ухвалення ВРУ Закону України про ХАЕС 3, 4 слід розглядати як прийняття так званого остаточного рішення (стаття 6 Конвенції). Таким чином, є підстави вважати, що Україна порушила зобов'язання, взяті на себе згідно з Конвенцією Еспо.

Порушення вимог Конвенції Еспо з боку України може стати предметом міжнародних санкцій. З неофіційних заяв представників окремих держав можна зробити висновок, що деякі європейські уряди схильні звернутися до Комітету з питань імплементації з проханням провести розслідування ситуації, що склалася навколо ХАЕС 3, 4, обурені прийняттям рішення до завершення консультацій.

Україна вже перебуває під дією відповідних санкцій з боку Наради сторін Конвенції Еспо, прийнятих у 2008 та 2011 роках. Темою останньої Наради сторін була якраз ядерна енергетика та застосування положень Конвенції Еспо до ядерних проектів. У таких умовах реакція європейських держав, ООН та ЄС на результати розслідування з боку Комітету з імплементації може бути доволі жорсткою, аж до позбавлення України спеціальних прав за Конвенцією Еспо та вимоги зупинити будівництво на будь-якому етапі.

Чинна модель оцінки впливу на довкілля в Україні призводить до порушень міжнародно-правових зобов'язань України за низкою природоохоронних конвенцій, зокрема Конвенцією Еспо про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному

Із листа Мінприроди від 17.10.2012 №20276/10/10/10-12 щодо проведення консультацій по Конвенції Еспо: «Станом на 10.10.2012 отримано зауваження Австрійської, Білоруської, Румунської та Молдовської сторін, які направлено до Міненерговугілля та ВП «Атомпроектінжиніринг» ДП НАЕК «Енергоатом» для розгляду та опрацювання».

**Перший заступник Міністра
М. І. Романов**

У 2004 році плани спорудження судоходного ходу (каналу) Дунай-Чорне море стали об'єктом гострої критики та міжнародних розслідувань з боку громадськості, Румунії та відповідних органів Конвенції Еспо.

З часу звернення Румунії до Комітету з імплементації Конвенції Еспо Україна постійно відчуває тиск міжнародної спільноти та громадськості. Незважаючи на значні зусилля та вкладені Україною кошти, позиція європейських держав, виражена зокрема у рішеннях Нарад Сторін Конвенції Еспо, є незмінною: скасувати рішення про спорудження каналу, припинити будь-які роботи, почати заново процедури консультацій в рамках Конвенції Еспо.

На розгляді Комітету з питань імплементації вже перебуває скарга щодо продовження строків експлуатації Рівненської АЕС.

контексті.⁶² Проте рішення щодо ХАЕС 3, 4 можна було прийняти із дотриманням вимог Конвенції Еспо, оскільки порядок прийняття таких рішень регулюється окремим законом.

III РОЛЬ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ У ВИРІШЕННІ ПРОБЛЕМ ЗІ СПОРУДЖЕННЯМ ХАЕС 3, 4 (ЩО МОЖЕ ЗРОБИТИ ВРУ)

Рішення про реалізацію проекту національного масштабу зі спорудження енергоблоків 3, 4 ХАЕС прийняте Верховною Радою України попереднього скликання на рівні закону. У зв'язку з рядом вказаних вище порушень, негативних наслідків та ризиків для країни, цей закон потребує перегляду як такий, що суперечить національним інтересам. Верховна Рада України як єдиний законодавчий орган має ряд повноважень та, відповідно, відіграє найвагомішу роль у подальшій долі проекту ХАЕС 3, 4. Тому, покладаючись на відповідальне ставлення кожного народного обранця, який присягає на вірність Україні, нижче ми пропонуємо для розгляду можливі шляхи вирішення проблем зі спорудженням ХАЕС 3, 4 та рекомендуємо скасувати Закон України про ХАЕС 3, 4 як найбільш прийнятний варіант.

3.1 Скасування (визнання Закону України про ХАЕС 3, 4 таким, що втратив чинність)

Оскільки Закон України № 5217-VI «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції» набрав чинності, то скасуванню Верховною Радою не підлягає, але він може бути визнаний Верховною Радою такими, що втратив чинність.

Цілком зрозуміло, що скасування у тій чи іншій формі Закону України про ХАЕС 3, 4 призведе до загострення стосунків з Росією, зокнайменше в енергетичній сфері. Швидше за все, слід очікувати «заморожування» сумнівного проекту спорудження заводу з виробництва ядерного палива в Україні. Інші наслідки складно передбачити через гострий брак інформації щодо українсько-російських стосунків у енергетичній сфері загалом та переговорів щодо проекту ХАЕС 3, 4 зокрема.

Перераховані негативні наслідки повністю нівелюються здобутками, котрі принесе скасування названого закону. Адже фактично всі названі у цьому документі проблеми проекту ХАЕС 3, 4 є наслідком системних проблем енергетичного сектора України: непрозорість, відірваність від правил енергетичного ринку ЄС та неврахування думки громадян власної країни.

Скасування Закону України про ХАЕС 3, 4 дозволить уникнути конфліктів та можливих позовів органів місцевої влади проти НАЕК «Енергоатом».

У разі втрати чинності Закону України про ХАЕС 3, 4 проектування та будівництво енергоблоків ХАЕС 3, 4 буде зупинено. Оскільки в законі не були враховані пропозиції органів місцевої влади, а деякі з населених пунктів взагалі не погодили розміщення нових енергоблоків, то скасування дозволить уникнути можливих конфліктів та судових процесів. У разі подання нового законопроекту про розміщення ХАЕС 3, 4 процедура погодження розміщення енергоблоків може бути виконана у відповідності до вимог національного законодавства.

Скасування Закону України про ХАЕС 3, 4 створить умови для завершення процедур в рамках Конвенції Еспо.

Це дасть можливість повністю виконати зобов'язання України за Конвенцією Еспо. Водночас це означатиме, що для будівництва реакторів необхідне прийняття нового закону про розміщення, проектування та будівництво ХАЕС 3, 4. Текст нового закону, імовірно, жодним чином не відрізнятиметься від чинного, оскільки змістовна частина закону не містить деталей проекту, а врахування результатів консультацій та громадського обговорення головним чином відобразиться на техніко-економічному обґрунтуванні ХАЕС 3, 4.

Не слід відкидати можливість внесення особливих положень до нового закону про ХАЕС 3, 4 на підставі результатів процедур в рамках Еспо. Згідно з Конвенцією Еспо остаточне рішення (у нашому випадку Закон України про ХАЕС 3, 4) має врахувати такі результати. Можливо, для уникнення будь-яких правових колізій відповідний закон повинен містити посилання на відповідні консультації/процедури.

Водночас скасування чинного закону та прийняття нового не означатиме автоматично виконання вимог Конвенції Еспо. Скасування Закону України про ХАЕС 3, 4 лише створить умови для виконання вимог конвенції, проте дотримання таких вимог залежатиме від дій відповідних центральних органів, у першу чергу, Міненерго та Мінприроди.

Скасування Закону України про ХАЕС 3, 4 дасть можливість прийняти новий закон, проте не створить усіх необхідних умов, адже існуюча колізія в законодавстві стане на перешкоді дотриманню процедури прийняття рішення щодо спорудження ядерних реакторів.

Можна назвати кілька можливих шляхів вирішення проблеми:

- внесення змін до процедури прийняття рішення щодо ядерних установок, виключаючи необхідність отримання висновків державної екологічної експертизи;
- внесення змін до закону «Про регулювання містобудівної діяльності» та закону «Про екологічну експертизу» з метою включення ТЕО ядерних установок та інших відповідних об'єктів до об'єктів державної екологічної експертизи;
- внесення змін, які б відповідали новій моделі оцінки впливу на довкілля, якщо така модель (закон) буде прийнята ВРУ.

Перший шлях є найпростішим, проте неприйнятним з точки зору сучасних концепцій прийняття таких рішень. Оцінка впливу на довкілля є обов'язковою процедурою та одним з ключових елементів попередження забруднення довкілля в усіх розвинених країнах світу, міжнародних фінансових установах (Wood, 2003).⁶³ З низки причин ОВНС не може забезпечити реалізацію повноцінної оцінки впливу на довкілля. Зокрема базові процеси (а) визначення, прогнозування, оцінки (ОВНС) та (б) врахування (містобудівна експертиза) екологічних наслідків запланованої діяльності здійснюється приватними особами. Таким чином, державні органи практично усунуті від контролю за екологічно небезпечною діяльністю на етапі проектування та отримання дозволу.⁶⁴

Другий варіант є прийнятним, адже дозволить провести державну екологічну експертизу ТЕО ХАЕС 3, 4. Зі стратегічної точки зору такий шлях не є оптимальним, оскільки створить особливий режим застосування законодавства про державну екологічну експертизу лише до ядерних об'єктів.

Третій варіант є найбільш оптимальним з точки зору послідовності та цілісності державної політики у сфері ядерного регулювання та охорони довкілля. Нова модель оцінки впливу на довкілля активно обговорюється зацікавленими сторонами, а Мінприроди навіть оприлюднило відповідний проект закону. Зрозуміло, що такий варіант є оптимальним лише за умови, що ВРУ прийме відповідний закон про оцінку впливу на довкілля.

Не можна забувати, що Україні необхідно вирішити питання оцінки впливу на довкілля за будь-яких умов, оскільки сучасна ситуація є неприйнятною. В країні відсутня ефективна система оцінки впливу на довкілля потенційно небезпечних для довкілля запланованих промислових проектів (видів діяльності). У минулому головну роль в оцінці можливих екологічних наслідків відіграла державна екологічна експертиза. Чинна система регулювання містобудівної діяльності, включаючи ОВНС як етап проектування, не може забезпечити оцінку та попередження екологічних наслідків небезпечних видів господарської діяльності та має ряд недоліків.⁶⁵

Інші позитивні та негативні аспекти скасування Закону України про ХАЕС 3, 4.

У разі скасування закону про спорудження атомних блоків увага громадськості та ЗМІ буде прикута до цього факту, оскільки це буде першим подібним прецедентом. Політично це дасть шанс різко активізувати громадське обговорення проблем енергетики України. У свою чергу, таке обговорення дозволить владі відійти від традиційно популістських рішень у енергетиці та вирішити цілий ряд надзвичайно гострих проблем, які гальмують розвиток нашої держави та не терплять подальшого зволікання з їх вирішенням. Зокрема, це:

- монетизація пільг у комунальній енергетиці;
- адаптація законодавства ЄС у енергетичному секторі (див. вище про Енергетичне співтовариство);
- скасування гігантських субсидій у вугільній та атомній галузях;
- запровадження дієвої політики стимулювання енергоефективності.

Кожне з перерахованих питань зачіпає інтереси багатьох гравців та громадян України і є дуже складним та багатостороннім. Тому їх вирішення потребує підтримки як експертного середовища, так і суспільства. Вияв відповідальності Верховної Ради перед своїм народом у вигляді відмови від недалекоглядного рішення про спорудження ХАЕС 3, 4 дасть можливість провести вкрай необхідні та складні реформи в енергетиці.

3.2 Мораторій на виконання Закону України про ХАЕС 3, 4

Ухваленням мораторію на будівництво енергоблоків ХАЕС 3, 4 можна досягти відстрочення останнього на певний термін або до закінчення/настання визначених подій чи прийняття відповідних рішень.

Прийняття мораторію, очевидно, викличе значну активність атомного лобі, направлену на його подолання.

Мораторій на виконання Закону України про ХАЕС 3, 4 не усуває порушення процедури погодження розміщення енергоблоків органами місцевої влади.

Сам по собі мораторій не усуває порушення процедури погодження розміщення нових ядерних об'єктів, але за час мораторію заінтересовані сторони можуть досягти

домовленостей та заключити відповідні контракти щодо пропозицій, поданих місцевими органами влади для включення в Закон України про ХАЕС 3, 4. Ті органи місцевої влади, які не брали участь у погодженні розміщення, зможуть прийняти відповідні рішення.

Мораторій на виконання Закону України про ХАЕС 3, 4 може створити умови для проходження відповідних процедур в рамках Конвенції Еспо.

Такий мораторій має відповідати кільком умовам. По-перше, мораторій має бути прийнятий у формі закону. Вочевидь, мова йтиме про внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4, щоб унеможливити його виконання на певний час. По-друге, врахування результатів консультацій в ТЕО стане можливим лише шляхом внесення відповідних змін до тексту Закону України про ХАЕС 3, 4, що створить доволі неоднозначний прецедент залучення Парламенту до такого роду процедур. Зміни у ТЕО навряд чи можна буде вважати врахуванням результатів консультацій у остаточному рішенні, оскільки сам закон не зміниться взагалі, а залишиться формально прийнятим до завершення таких процедур в рамках Конвенції Еспо.

Мораторій на виконання Закону України про ХАЕС 3, 4 не створить умов для усунення порушень процедури його прийняття у частині державної екологічної експертизи.

По-перше, слід буде вирішити існуючу колізію в законодавстві, яка стане на перешкоді проведенню державної екологічної експертизи. На відміну від варіанту скасування Закону України про ХАЕС 3, 4, накладання мораторію звужує можливі шляхи вирішення такої колізії до двох (із трьох описаних вище):

- внесення змін до закону «Про регулювання містобудівної діяльності» та закону «Про екологічну експертизу», аби зробити можливим проведення державної екологічної експертизи ТЕО ядерних установок та інших відповідних об'єктів;
- внесення змін, які б відповідали новій моделі оцінки впливу на довкілля, якщо така модель (закон) буде прийнята ВРУ.

По-друге, проведення державної екологічної експертизи після прийняття Закону України про ХАЕС 3, 4 не усуває порушення процедури його прийняття, адже порушення уже було здійснене. Практика вирішення таких справ свідчить про необхідність скасування акту, прийнятого із порушенням процедури, та проходження процедури заново. Таким чином, проведення державної екологічної експертизи у період мораторію може залишити правові підстави для оскарження Закону України про ХАЕС 3, 4.

По-третє, якщо державна екологічна експертиза не є простою формальністю, повинен існувати механізм врахування її результатів у проекті ХАЕС 3, 4. Найбільш очевидним механізмом є зміни до ТЕО. Водночас, навряд чи можна обґрунтувати законність зміни ТЕО після прийняття Закону України про ХАЕС 3, 4.

3.3 Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4

Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4 дозволяє врегулювати деякі правовідносини, які не були враховані при прийнятті закону.

Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4 лише частково вирішує проблеми з погодженням розміщення енергоблоків.

Пропозиції органів місцевої влади можуть бути розглянуті та включені до Закону України про ХАЕС 3, 4 шляхом внесення змін до останнього. Правове врегулювання відносин може усунути подальші спори заінтересованих сторін та зобов'яже сторони до належного виконання обов'язків.

Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4 не усуває порушення процедури погодження розміщення ядерних об'єктів на території відповідних органів місцевої влади, що були допущені при прийнятті закону.

Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4 з метою врахування результатів процедур згідно з Конвенцією Еспо може бути прийнятним вирішенням проблеми за певних умов.

У ході вирішення проблеми, пов'язаної з порушенням вимог Конвенції Еспо під час реалізації проекту каналу Дунай-Чорне море, Україна неодноразово намагалася провести процедури без скасування відповідного рішення КМУ та комплексної держінвестекспертизи.

Водночас, такий підхід був визнаний неприйнятним, а Нарада сторін Конвенції Еспо продовжує вимагати скасування остаточного рішення за проектом та проведення дозвільних процедур заново.

(Рішення 5-ї Наради сторін V/4, ECE/MP.EIA/15, 2011)

Оскільки Закон України про ХАЕС 3, 4 уже прийнятий, слід надати прилеглим державам обґрунтовані, юридично значимі гарантії того, що результати консультацій та громадського обговорення будуть враховані. Такою гарантією може бути накладання мораторію на виконання Закону України про ХАЕС 3, 4. Якщо ж реалізація проекту продовжуватиметься (зокрема буде розпочато розробку подальшої проектної документації), це створить умови для відмови від участі у процедурі з боку прилеглих держав.

Врахування результатів процедур згідно з Конвенцією Еспо шляхом внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4 означає необхідність обговорення ВРУ результатів таких процедур. Такий підхід може мати місце, проте його не можна назвати загальноприйнятним.

Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4 жодним чином не вирішує питання державної екологічної експертизи.

Просте внесення будь-яких змін до Закону України про ХАЕС 3, 4 жодним чином не усуває порушення процедури його прийняття та не створює умов для проведення державної екологічної експертизи.

3.4 Конституційне подання 45 Народних депутатів щодо конституційності Закону України про ХАЕС 3, 4

Особливістю такого варіанту розвитку подій є те, що не потрібне рішення Верховної Ради України, участі 45 народних депутатів достатньо для клопотання до Конституційного Суду України про визнання Закону України про ХАЕС 3, 4 неконституційним.

Конституційне подання народних депутатів щодо конституційності Закону України про ХАЕС 3, 4 у зв'язку із порушенням процедури його прийняття може призвести до втрати ним чинності, що дозволить уникнути конфліктів та можливих судових позовів органів місцевої влади на НАЕК «Енергоатом».

Приводом для конституційного подання, серед іншого, є порушення процедури погодження розміщення ядерних об'єктів, передбаченої статтями 2 та 3 Закону України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення». У разі втрати чинності Закону України про ХАЕС 3, 4 в результаті конституційного подання проектування та будівництво енергоблоків ХАЕС 3, 4 буде зупинене та, відповідно, будуть попереджені можливі конфлікти та судові процеси.

Конституційне подання народних депутатів щодо конституційності Закону України про ХАЕС 3, 4 у зв'язку із порушенням процедури його прийняття може призвести до втрати ним чинності. Таким чином будуть створені всі умови для виконання процедур в рамках Конвенції Еспо.

Водночас проведення відповідних процедур в рамках Конвенції Еспо до завершення розгляду справи Конституційним Судом України навряд чи можна вважати обґрунтованим з міжнародно-правової точки зору.

Конституційне подання народних депутатів щодо конституційності Закону України про ХАЕС 3, 4 у зв'язку із порушенням процедури його прийняття може призвести до втрати ним чинності. Навіть за таких умов не буде створено необхідних умов для вирішення проблем із проведенням державної екологічної експертизи.

Такий варіант потребує додаткових кроків для вирішення правової колізії із застосуванням державної екологічної експертизи. Шляхи вирішення ідентичні описаним у розділі щодо скасування рішення ВРУ (див. 3.1).

3.5 Всеукраїнський референдум

Верховна Рада України як суб'єкт ініціювання проведення всеукраїнського референдуму може ініціювати проведення референдуму щодо подальшого розвитку ядерної енергетики в Україні. Якщо громадяни висловляться проти будівництва нових ядерних об'єктів та/чи ядерної енергетики загалом, то Верховна Рада України зможе прийняти відповідний закон про згортання діючих АЕС та/чи планів будівництва нових атомних потужностей. Така ініціатива мала б позитивний ефект для міжнародного іміджу країни та свідчила б про демократичний розвиток України, в тому числі у зв'язку із прийняттям стратегічно важливих рішень у державі демократичним шляхом.

3.6 Нульовий варіант

Верховна Рада України може абстрагуватися від вирішення проблем, пов'язаних із реалізацією Закону України про ХАЕС 3, 4.

За відсутності дій ВРУ порушення процедури погодження розміщення енергоблоків органами місцевої влади не буде усунено.

За такого розвитку подій порушення процедури погодження розміщення ядерних об'єктів на території відповідних органів місцевої влади, допущені при ухваленні закону, не будуть усунені. У зв'язку з неврахуванням пропозицій, поданих місцевими органами влади для включення в Закон України про ХАЕС 3, 4, існують ризики виникнення конфліктів. Це, перш за все, залежатиме від того, чи зможуть заінтересовані сторони досягти

домовленостей, наприклад, забезпечити включення в кошторис проекту ХАЕС 3, 4 витрати на соціальні потреби місцевих територіальних громад.

За відсутності дій ВРУ вирішення проблеми виконання вимог Конвенції Еспо можливе лише у площині подальших етапів проектування ХАЕС 3, 4 (на етапі проекту).

Згідно з існуючими нормами проектування, ТЕО – лише перший етап проектування складних об'єктів. Будівництво ХАЕС 3, 4 відбуватиметься лише після розробки та затвердження проекту ХАЕС 3, 4. Найімовірніше, таких проектів буде два: окремо для кожного реактора.

КМУ та інші зацікавлені державні органи та установи, у тому числі НАЕК «Енергоатом», будуть змушені проводити процедури згідно з Конвенцією Еспо щодо кожного проекту окремо. Більше того, такий розвиток подій створює передумови для можливого оскарження на міжнародному рівні дій України, оскільки є підстави вважати, що на етапі ТЕО вже були зафіксовані усі основні екологічні параметри проекту.

За відсутності дій ВРУ вирішення проблеми державної екологічної експертизи ТЕО неможливе.

Закон України про ХАЕС 3, 4 залишиться таким, що був прийнятий із порушенням процедури. Проведення державної екологічної експертизи проектів 3-го та 4-го енергоблоків на даний момент неможливе у зв'язку із описаною вище колізією у законодавстві.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ

Розвиток атомної енергетики в сучасних умовах пов'язаний із низкою загроз та ризиків у економічній, соціальній та екологічній сферах.

З введенням в експлуатацію енергоблоків № 3 та 4 ХАЕС надійність та стабільність енергетичної системи країни не буде покращено. Україна не потребує нових базових потужностей, з введенням в експлуатацію нових блоків на Хмельницькій АЕС дисбаланс в енергосистемі ще більше поглибитися. Значний надлишок встановлених потужностей базового навантаження, а також можливість збільшення видачі 2 ГВт потужностей РАЕС та ХАЕС роблять плани добудови ХАЕС 3, 4 стратегічно недоцільними. Порівняння необхідних інвестицій на 1 кВт потужності красномовно свідчить, що в умовах надлишку електростанцій базового навантаження та критичної нестачі регулюючих потужностей інвестиції у парогазові станції значно менші та більш доцільні, ніж у будівництво енергоблоків № 3 і 4 ХАЕС.

Розвиток ядерної енергетики несе економічні ризики та загрози. Сучасна світова практика будівництва об'єктів ядерної енергетики дає привід для сумнівів щодо заявлених строків та кошторису проекту будівництва ХАЕС 3, 4. Строк введення в промислову експлуатацію нових російських блоків затримується на 1–4 роки у порівнянні з початковим планом «Росатому». Подібна ситуація спостерігається і в будівництві АЕС ДП «Росатом» за кордоном. Збільшення вартості будівництва енергоблоків, що будує Російська Федерація, фіксується на всіх майданчиках. Якщо додати до цього неналежний проектний та фінансовий контроль в Україні, отримаємо досить сумнівну перспективу реалізації проекту національного масштабу.

Будівництво нових енергоблоків на ХАЕС знизить енергетичну безпеку держави, поглибивши енергетичну залежність від одного постачальника (Росії).

В умовах нестабільності світового ринку, а, відтак, економічної ситуації в країні та за її межами, Україні варто сконцентрувати зусилля не на будівництві нових енергоблоків на АЕС, а на зниженні енергоємності економіки, скороченні споживання паливно-енергетичних ресурсів, зменшенні втрат в мережах, підвищенні ефективності використання існуючих генеруючих потужностей.

Соціологічні дослідження, виконані різними організаціями, доводять, що населення України не підтримує будівництво нових АЕС. Німеччина, Японія та Італія відмовляються від атомної енергетики, Австрія та Швейцарія залишаються «без'ядерними». У США з 1973 року не було жодного замовлення на нові АЕС. Ці рішення провідних держав світу були прийняті із врахуванням думки громадськості цих країн.

Реалізація Закону України про ХАЕС 3, 4 призведе не лише до появи двох нових атомних блоків в Україні.

Спорудження ХАЕС 3, 4 створить бар'єри для економічного розвитку, призведе до зростання ціни на електроенергію, гальмуватиме реалізацію політики підвищення

енергоефективності, сприятиме збереженню непрозорості на ринку електроенергетики, матиме прямі негативні екологічні наслідки.

Запуск ХАЕС 3, 4 означатиме зростання залежності енергетичного сектора України від Росії. Росія, очевидно, переслідуватиме низку національних стратегічних цілей, використовуючи проект ХАЕС 3, 4 та кредит, виділений на нього. Серед них можна назвати:

- перешкоджання повномасштабному приєднанню України до Енергетичного співтовариства;
- об'єднання атомних потужностей Росії та України;
- висунення політичних вимог у разі труднощів з обслуговуванням кредиту або невиконанням інших зобов'язань.

Закон України № 5217-VI «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції» прийнятий із порушеннями ряду процедур, визначених національним законодавством та міжнародними угодами.

Не було проведено державної екологічної експертизи відповідно до вимог чинного законодавства. Розміщення енергоблоків № 3 і 4 ХАЕС погоджене не у всіх адміністративно-територіальних одиницях регіону, що порушує права територіальних громад, які виступили проти такого будівництва. Крім того, Україна не дотрималася вимог Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (Конвенція Еспо, 1991), чим створила передумови для оскарження зацікавленими сторонами відповідних порушень на міжнародному рівні.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Верховна Рада України має принаймні шість основних варіантів реагування на проблему із спорудженням ХАЕС 3, 4:

(1) Скасування Закону України про ХАЕС 3, 4 (рекомендований варіант)

Серед основних наслідків:

- Дозволить уникнути конфліктів та можливих позовів органів місцевої влади на НАЕК «Енергоатом».
- Створить умови для завершення процедур в рамках Конвенції Еспо.
- Дасть можливість ухвалити новий закон, проте не створить усіх необхідних умов, адже існуюча колізія в законодавстві у сфері здійснення державної екологічної експертизи стане на перешкоді дотриманню процедури прийняття рішення щодо спорудження ядерних реакторів.
- У разі скасування Закону України про ХАЕС 3, 4 увага громадськості та ЗМІ буде прикута до цього факту, оскільки це буде першим подібним прецедентом. Це створить шанс різко активізувати громадське обговорення проблем енергетики України.
- Призведе до загострення стосунків з Російською Федерацією, зокрема в енергетичній сфері.

(2) Ухвалення мораторію на Закон України про ХАЕС 3, 4

Серед основних наслідків:

- Спричинить значну активність атомного лобі, направлену на подолання мораторію.
- Не усуває порушення процедури погодження розміщення енергоблоків органами місцевої влади.
- Може створити умови для проходження відповідних процедур в рамках Конвенції Еспо.
- Не створить умов для усунення порушень процедури прийняття закону в частині проведення державної екологічної експертизи.

(3) Внесення змін до Закону України про ХАЕС 3, 4

Серед основних наслідків:

- Дозволить врегулювати деякі правовідносини, невраховані при ухваленні закону.
- Лише частково вирішить проблеми з погодженням розміщення енергоблоків.
- Внесення змін з метою врахування результатів процедур згідно з Конвенцією Еспо може бути прийнятним вирішенням проблеми за певних умов.
- Жодним чином не вирішить питання державної екологічної експертизи.

(4) Конституційне подання

Конституційне подання народних депутатів щодо конституційності Закону України про ХАЕС 3, 4 у зв'язку з порушенням процедури його прийняття може призвести до втрати ним чинності. При цьому участі 45 народних депутатів достатньо для клопотання до Конституційного Суду України про визнання Закону України про ХАЕС 3, 4 неконституційним.

(5) Рішення про всеукраїнський референдум

Верховна Рада України як суб'єкт ініціювання проведення всеукраїнського референдуму може ініціювати проведення референдуму щодо подальшого розвитку ядерної енергетики в Україні. Якщо громадяни висловляться проти розбудови ядерної енергетики, то Верховна Рада України зможе прийняти відповідний закон про згортання діючих АЕС та/чи планів будівництва нових атомних потужностей.

(6) Нульовий варіант

Верховна Рада України може абстрагуватися від вирішення проблем, пов'язаних із реалізацією Закону України про ХАЕС 3, 4.

Основні наслідки:

- Не усувається порушення процедури погодження розміщення енергоблоків органами місцевої влади.
- Вирішення проблеми виконання вимог Конвенції Еспо можливе лише в площині подальших етапів проектування ХАЕС 3, 4 (на етапі проекту).
- Вирішення проблеми державної екологічної експертизи ТЕО неможливе.

ПОСИЛАННЯ

1. Закон України «Про розміщення, проектування та будівництво енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електричної станції» від 06 вересня 2012 року № 5217-VI. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5217-17>.
2. Закон України «Про ратифікацію Угоди між Кабінетом міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в будівництві енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС» від 12 січня 2011 року № 2917-VI. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2917-17>.
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення техніко-економічного обґрунтування будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької атомної електростанції» від 4 липня 2012 року № 498-р. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/498-2012-%D1%80>.
4. Добудова енергоблоків №3-4 Хмельницької атомної електростанції. Критичні зауваження до Оцінки впливу на навколишнє середовище [Електронний ресурс]: Національний екологічний центр України, ММГО «Еко клуб», УЕА «Зелений світ», ЕО «Беллона». – 2011. – Режим доступу: http://necu.org.ua/wp-content/plugins/wp-download_monitor/download.php?id=159.
5. Денисенко А. Коментарі та пропозиції НЕЦУ щодо Проекту оновленої Енергетичної стратегії України до 2030 року [Електронний ресурс]: аналітична доповідь / Національний екологічний центр України; ред. О. Пасюк, І. Головка. – 2012. – Режим доступу: http://necu.org.ua/wp-content/uploads/energystrat_comm_final_ukr.pdf.
6. Денисенко А. Проект добудови енергоблоків №№ 3, 4 Хмельницької атомної електростанції: плани, перспективи, проблеми [Електронний ресурс]: доповідь / Національний екологічний центр України; ред. О. Пасюк. – 2010. – Режим доступу: <http://necu.org.ua/proekt-dobudovy-khaes>.
7. Хмара Д. Експлуатація ядерних енергоблоків у понадпроектний термін. Світова практика і особливості процесу в Україні [Електронний ресурс]: дослідження / Національний екологічний центр України. – 2010. – Режим доступу: <http://necu.org.ua/lifetime-extension201012>.
8. Андрусевич А. О. Оцінка впливу на довкілля в Україні: вирішення проблеми по-європейськи [Електронний ресурс]: аналітичний документ / РАЦ «Суспільство і довкілля». – 2011. – Режим доступу: http://www.rac.org.ua/fileadmin/user_upload/documents/ppapers/Ocinka_vplivu_na_dovkillja_v_Ukraini.pdf.
9. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про розміщення, проектування, будівництво енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької атомної електростанції» від 16 серпня 2012 року №11088 [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=44161&pf35401=231254>.
10. Техніко-економічне обґрунтування спорудження енергоблоків ХАЕС-3,4. Оцінка впливу на навколишнє середовище [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал НАЕК «Енергоатом» / Том 13 ТЕО, ОБНС, Частина 3 Загальна характеристика блоків, стор. 9. – 11.07.2012. - Режим доступу: <http://www.energoatom.kiev.ua/ua/buildon/public.htm? m=pubs& t=rec&id=28752>.
11. Будівництво парогазової електростанції потужністю 750-800 МВт в м. Щолкіне [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал Державного підприємства НЕК «Енергоатом». – 22.10.2012. – Режим доступу: http://www.ukrenergo.energy.gov.ua/ukrenergo/control/uk/publish/article?art_id=112249&cat_id=34748.
12. Проектирование, инжиниринг и строительство АЭС [Электронный ресурс]: официальный веб-портал Государственной корпорации по атомной энергии «Росатом». – Режим доступу: http://www.rosatom.ru/aboutcorporation/activity/energy_complex/designandbuilding.
13. Булат И. В чем не прав Булат? [Электронный ресурс]: официальный веб-портал информационно-рекламного агентства «ProAtom». – 18.10.2012. – Режим доступа: <http://www.proatom.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=4073>.
14. Булат И. Атомная энергетика России. Реальность, вызовы и иллюзии [Электронный ресурс]: официальный веб-портал информационно-рекламного агентства «ProAtom». – 14.02.2012. – Режим доступа: <http://www.proatom.ru/modules.php?name=News&file=article&sid=3572>.
15. Энергетическая стратегия России на период до 2030 года от 13 ноября 2009 года № 1715-р [Электронный ресурс]: официальный веб-портал Министерства энергетики Российской Федерации. – Режим доступа: <http://minenergo.gov.ru/aboutminen/energostrategy>.

-
16. Угода між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України, ратифікована Законом України від 27 квітня 2010 року №2153-VI. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/643_359.
17. Аналіз стану енергетичної безпеки [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал Ради національної безпеки та оборони України. – Режим доступу: <http://www.rnbo.gov.ua/files/2009/1016alt1.pdf>.
18. Гашев М. Сегодня действует мой запрет на использование и ввоз свежего топлива Westinghouse на территорию Украины [Электронный ресурс]: официальный веб-портал Агентства Атомных Новостей. – 31.08.2012. – Режим доступа: <http://www.atomnews.info/?T=0&MID=62&Jid=62&NID=2910>.
19. Інформаційно-аналітичний огляд матеріалів «Хмельницька АЕС. Техніко-економічне обґрунтування спорудження енергоблоків №3, 4» [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал НАЕК «Енергоатом». – 2011. – Режим доступу: http://www.energoatom.kiev.ua/ru/file_viewer.html?id=163e3d118c5e9f58eb75d8eacb4f7523.
20. Презентовано Огляд енергетичної політики України [Електронний ресурс]: прес-служба Міністерства енергетики та вугільної промисловості / Урядовий портал. – 22.10.2012. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=245717337&cat_id=244276429.
21. Енергетична політика за межами країн – членів МЕА: УКРАЇНА 2012 [Електронний ресурс]: видання Міжнародного енергетичного агентства, OECD/IEA / Printed in France by Sorégraph. – Жовтень 2012. – Режим доступу: http://ua-energy.org/upload/files/IEA_Ukraine%20report%202012_summary%20plus%20Ukr.pdf.
22. Green Jobs: Towards decent work in a sustainable, low-carbon world [Електронний ресурс]: UNEP. – Режим доступу: http://www.unep.org/labour_environment/PDFs/Greenjobs/UNEP-Green-Jobs-E-Bookp130-147-Part2section2.pdf.
23. Инвестиции в воронежский завод «Сименс высоковольтные аппараты» составили около 200 млн. рублей [Электронный ресурс]: официальный веб-портал информационного агентства «Воронеж-Медиа». – 06.07.2012. – Режим доступа: http://www.voronezh-media.ru/news_out.php?rzd2=delo&page=5&id=36846.
24. The case for including energy efficiency investment in the fiscal stimulus package [Електронний ресурс]: A report for Greenpeace by Impetus Consulting Ltd. – 2009. – Режим доступу: http://www.greenpeace.org.uk/files/EE_fiscal_stimulus_Impetus_Report.pdf.
25. A Ticking Atomic Clock: Nuclear Power vs. Efficient Homes [Електронний ресурс]: інформаційний веб-портал EnergySavvy. – 07.13.2011. – Режим доступу: <http://www.energysavvy.com/blog/2011/07/13/ticking-atomic-clock-nuclear-power-vs-efficient-homes>.
26. Екологи вимагають у Президента не підписувати неправомірний закон про спорудження блоків №3 та 4 на Хмельницькій АЕС [Електронний ресурс]: прес-реліз / Міська молодіжна громадська організація «Екоклуб». – 15.10.2012. – Режим доступу: http://ecoclubrivne.org/complete_new/ua/149.
27. Техніко-економічне обґрунтування спорудження енергоблоків ХАЕС–3,4. Оцінка впливу на навколишнє середовище [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал НАЕК «Енергоатом». – 11.07.2012. Режим доступу: <http://www.energoatom.kiev.ua/ua/buildon/public.htm? m=pubs& t=rec&id=28752>.
28. Техніко-економічне обґрунтування спорудження енергоблоків ХАЕС–3,4. Оцінка впливу на навколишнє середовище [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал НАЕК «Енергоатом» / Том 13 ТЕО, ОБНС, Частина 1 Додаток Г «Результати соціологічних досліджень». – 11.07.2012. – Режим доступу: <http://www.energoatom.kiev.ua/ua/buildon/public.htm? m=pubs& t=rec&id=28752>.
29. Демченко І. Основні проблеми ядерної та радіаційної безпеки, поінформованість та інформаційні потреби мешканців різних регіонів України [Електронний ресурс]: аналітичний звіт за результатами дослідження / канд. екон. наук Демченко І., Костючок М. // Державна інспекція ядерного регулювання України. – 2009. – Режим доступу: <http://www.snrc.gov.ua/nuclear/doccatalog/document?id=120402>.
30. Денисенко А. Проект добудови енергоблоків №№ 3, 4 Хмельницької атомної електростанції: плани, перспективи, проблеми [Електронний ресурс]: доповідь / Національний екологічний центр України; ред. О. Пасюк. – 2010. – Режим доступу: <http://necu.org.ua/proekt-dobudovy-khaes>.
31. Key world energy statistics 2012 [Електронний ресурс]: International Energy Agency IEA. – 2012. – Режим доступу: <http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/kwes.pdf>.
32. Key world energy statistics 2008 [Електронний ресурс]: International Energy Agency IEA. – 2008. – Режим доступу: http://www.indiaenvironmentportal.org.in/files/key_stats_2008.pdf.
33. Power reactor informational system PRIS [Електронний ресурс]: International Atomic Energy Agency IAEA. – 2012. – Режим доступу: <http://www.iaea.org/pris>.
34. Mycle Schneider. The World Nuclear Industry Status Report 2012 [Електронний ресурс]: Report made by independent consultants / Mycle Schneider, Antony Froggatt. – Paris, London, July 2012. – Режим доступу: <http://www.worldnuclearreport.org/IMG/pdf/2012MSC-WorldNuclearReport-EN-V2.pdf>.
-

-
35. The Energy Concept and its accelerated implementation [Електронний ресурс]: German Federal Ministry for the Environment, Nature Conservation and Nuclear Safety, BMU. – 2011. – Режим доступу: http://www.bmu.de/english/transformation_of_the_energy_system/resolutions_and_measures/doc/48054.php.
36. Відмова від атомної енергетики [Електронний ресурс]: веб-сторінка «Факти про Німеччину» / Frankfurter Societäts-Medien GmbH. – Режим доступу: <http://www.tatsachen-ueber-deutschland.de/uk/dovkillja-klimat-energetika/startseite-klima/vidmova-vid-atomnoji-energetiki.html>.
37. Antony Froggatt. The World Nuclear Industry Status Report.2002 [Електронний ресурс]: Greenpeace research. – 2002. –Режим доступу: <http://www.laka.org/docu/boeken/pdf/6-01-0-20-106.pdf>.
38. Японія відклала ухвалення стратегії щодо відмови від атомної енергетики до 2040 року [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал Інформаційного агентства «РБК - Україна». – 19.09.2012. – Режим доступу: <http://www.rbc.ua/ukr/top/show/yaponiya-otlozhila-prinyatie-strategii-po-otkazu-ot-atomnoy-19092012140400>.
39. Mycle Schneider. The World Nuclear Industry Status Report 2010-2011. Nuclear Power in a Post-Fukushima World. 25 Years After the Chernobyl Accident [Електронний ресурс]: Report made by independent consultants / Mycle Schneider, Antony Froggatt, Steve Thomas. – Paris, Berlin, Washington, April 2011. – Режим доступу: http://www.worldwatch.org/system/files/pdf/WorldNuclearIndustryStatusReport2011_%20FINAL.pdf.
40. Добудова енергоблоків № 3-4 Хмельницької атомної електростанції. Критичні зауваження до Оцінки впливу на навколишнє середовище [Електронний ресурс]: Національний екологічний центр України, ММГО «Екоклуб», УЕА «Зелений світ», ЕО «Беллона». – 2011. – Режим доступу: http://necu.org.ua/wp-content/plugins/wp-download_monitor/download.php?id=159.
41. Угода між Кабінетом міністрів України та Урядом Російської Федерації про співробітництво в будівництві енергоблоків № 3 та 4 Хмельницької АЕС, підписана 9 червня 2010 року. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/643_368.
42. Порядок проведення конкурсного відбору типу реакторної установки для будівництва енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС, затверджений наказом Міністерства палива та енергетики України від 3 липня 2008 року №358. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/fuel/doccatalog/document?id=135701>.
43. Росія озвучила умову для знижки на газ [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал проекту «Економічна правда». - 29.10.2012. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/10/29/341540>.
44. Росія пропонує Україні створити холдинг для роботи в ядерній сфері [Електронний ресурс]: Львівський портал. – 30.04.2010. – Режим доступу: <http://lviv.proua.com/country/2010/04/30/174409.html>.
45. Янукович ініціював початок корпоратизації «Енергоатому» і «Укренерго» [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал проекту «Економічна правда». 16.03.2012. Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2012/03/16/318793>.
46. Нерушимый блок должника и кредитора [Электронный ресурс]: веб-портал ЗАО «Газета.Ру». – 30.10.2012. – Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/2012/10/30_a_4830273.shtml.
47. Енергетична політика за межами країн – членів МЕА: УКРАЇНА 2012 [Електронний ресурс]: видання Міжнародного енергетичного агентства, OECD/IEA / Printed in France by Sorégraph. – Жовтень 2012. – Режим доступу: http://ua-energy.org/upload/files/IEA_Ukraine%20report%202012_summary%20plus%20ukr.pdf.
48. Закон України «Про порядок прийняття рішень про розміщення, проектування, будівництво ядерних установок і об'єктів, призначених для поводження з радіоактивними відходами, які мають загальнодержавне значення» від 8 вересня 2005 року № 2861-IV. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2861-15>.
49. Конвенція «Про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті» (Конвенція Еспо), ратифікована Законом України від 19 березня 1999 року № 534-XIV. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/995_272/page.
50. Результати громадських слухань щодо розміщення енергоблоків № 3 та № 4 Хмельницької АЕС [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал НАЕК «Енергоатом». – Режим доступу: <http://www.energoatom.kiev.ua/atachs/RGS.rar>.
51. Там само.
52. Техніко-економічне обґрунтування спорудження енергоблоків ХАЕС 3, 4. Оцінка впливу на навколишнє середовище [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал НАЕК «Енергоатом» / Розділ 12. – 11.07.2012. – Режим доступу: <http://www.energoatom.kiev.ua/ua/buildon/public.htm? m=pubs& t=rec&id=28752>.
53. Звіт про консультації з громадськістю щодо будівництва енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС [Електронний ресурс]: офіційний веб-портал НАЕК «Енергоатом», Стор. 27. – Київ, 2011. - Режим доступу: <http://www.energoatom.kiev.ua/atachs/ZKG.pdf>.
-

-
54. Копії Наукової еколого-експертної оцінки ТЕО «Будівництво енергоблоків № 3 та № 4 потужністю 2000 МВт Хмельницької АЕС» та Експертного звіту щодо розгляду проектної документації ТЕО «Будівництво енергоблоків № 3 та 4 потужністю 2000 МВт» в додатку від 30.08.2012 [*Електронний ресурс*]: офіційний веб-портал Верховна Рада України / система «База даних «ЗАКОНОПРОЕКТ». – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=44161.
55. Закон України «Про екологічну експертизу» від 9 лютого 1995 року № 45/95-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/45/95-%D0%B2%D1%80/page2>.
56. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» від 17 лютого 2011 року № 3038-VI. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3038-17>.
57. Звіт щодо заходів з інформування суміжних держав про можливий вплив у транскордонному контексті спорудження енергоблоків № 3 і 4 Хмельницької АЕС [*Електронний ресурс*]: офіційний веб-портал Верховна Рада України / система «База даних «ЗАКОНОПРОЕКТ». – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=44161.
58. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>.
59. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 року № 1264-XII. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>.
60. Андрусевич А. О. Оцінка впливу на довкілля в Україні: вирішення проблеми по-європейськи [*Електронний ресурс*]: аналітичний документ / РАЦ «Суспільство і довкілля». – 2011. – Режим доступу: http://www.rac.org.ua/fileadmin/user_upload/documents/ppapers/Ocinka_vplivu_na_dovkillja_v_Ukraini.pdf.
61. ДБН А.2.2-1-2003 «Склад і зміст матеріалів оцінки впливів на навколишнє середовище (ОВНС) при проектуванні і будівництві» [*Електронний ресурс*]: сайт розміщення Державних будівельних норм України. – Режим доступу: <http://dbn.at.ua/load/1-1-0-242>.
62. Андрусевич А. О. Оцінка впливу на довкілля в Україні: вирішення проблеми по-європейськи [*Електронний ресурс*]: аналітичний документ / РАЦ «Суспільство і довкілля». – 2011. – Режим доступу: http://www.rac.org.ua/fileadmin/user_upload/documents/ppapers/Ocinka_vplivu_na_dovkillja_v_Ukraini.pdf.
63. Christopher Wood. Environmental impact assessment in developing countries: an overview [*Електронний ресурс*]: Conference on New Directions in Impact Assessment for Development. – November 2003. – Режим доступу: <http://www.sed.man.ac.uk/research/iarc/ediais/pdf/Wood.pdf>.
64. Андрусевич А. О. Оцінка впливу на довкілля в Україні: вирішення проблеми по-європейськи [*Електронний ресурс*]: аналітичний документ / РАЦ «Суспільство і довкілля». – 2011. – Режим доступу: http://www.rac.org.ua/fileadmin/user_upload/documents/ppapers/Ocinka_vplivu_na_dovkillja_v_Ukraini.pdf.
65. Там само.
-

Спорудження енергоблоків №3 і 4 Хмельницької АЕС: роль Верховної Ради України

Аналітичний документ

Листопад 2012

Construction of Units 3 and 4 at Khmelnytska NPP: The Role of the Parliament of Ukraine

Policy Paper

November 2012

Автори: Андрусевич Андрій, Денисенко Артур, Єременко Ілля, Майборода Оксана, Мартинюк Андрій

Літературний редактор: Заруцька Олександра

Переклад: Хомік Оксана

У розробці документа взяли участь:

Експертно-дорадчий центр «ПРАВОВА АНАЛІТИКА»

поштова адреса: а/с 3060, м. Львів, 79017

електронна пошта: office@legalanalytics.com.ua

веб-сторінка: www.legalanalytics.com.ua

Національний екологічний центр України

поштова адреса: вул. Жилинська, 126/23, 01032, м. Київ

телефон/факс: +38 044 238 62 60, +38 044 238 62 59

електронна пошта: necu@necu.org.ua

веб-сторінка: www.necu.org.ua

Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»

поштова адреса: вул. ак. Сахарова, 42, кім. 509,

79012, м. Львів

телефон/факс: + 38 032 242 22 84

електронна пошта: office@rac.org.ua

веб-сторінка: www.rac.org.ua

Міська молодіжна громадська організація «Екоclub»

поштова адреса: вул. Лісовської, 5, 33001, м. Рівне

телефон/факс: +38 0362 26 78 91

електронна пошта: office@ecoclubrivne.org

веб-сторінка: www.ecoclubrivne.org

Авторські права на цей аналітичний документ належать Міській молодіжній громадській організації «Екоclub», Національному екологічному центру України, ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». Будь-яке використання, окрім загальноприйнятих наукових норм цитування, інформації, що відображає зміст цього аналітичного документу, без письмової згоди Міської молодіжної громадської організації «Екоclub», Національного екологічного центру України, Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» забороняється. Посилання на джерело: «Спорудження енергоблоків №3 і 4 Хмельницької АЕС: роль Верховної Ради України. Аналітичний документ. 2012.».

©Міська молодіжна громадська організація «Екоclub»

©Національний екологічний центр України

©Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»

Друк публікації здійснено за фінансової підтримки Фонду імені Гайнріха Бьолля.

Ця публікація здійснена в рамках проекту «Розвиток енергетичного сектора на користь суспільства», що організований за підтримки Європейського Союзу. Зміст публікації є предметом відповідальності Міської молодіжної громадської організації «Екоclub» і не може розцінюватись як такий, що відображає точку зору Європейського Союзу.

Наклад: 1000 пр.

Друк: Нестерова Л.О.

Розповсюджується безкоштовно.